МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Виконала: студентка, IV курсу,
групи 6. 0540-смк
спеціальності 054 «Соціологія»
освітньої програми «Соціологія
медіації та кримінології»
А.С. Іванова

Керівник: д.філос.н., доцент,
професор кафедри соціології,
В.О. Скворець

Рецензент: д.філос.н., професор,
професор кафедри соціології,
М.А. Лепський

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освіти Бакалавр
Спеціальність 054 «Соціологія»
Освітня програма «Соціологія медіації і кримінології»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.О. Скворець _____
07 грудня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Івановій Анастасії Сергіївні

1. Тема роботи (проекту) Соціокультурні чинники рецидивної злочинності
Керівник роботи д.філос.н., доцент Скворець В.О.
Затверджені наказом ЗНУ від 18 січня 2024 року № 77-с
2. Строк подання студентом роботи 03 червня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи 1. 1. Лугіна Н. А., Кравченко А. О., Кубишина А. С. Історія виникнення рецидивної злочинності. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал».* 2020. № 8. С. 378–380. URL: https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/2271 (дата звернення: 24.04.2024); 2. Голіна В. В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження. *Вісник правових наук України.* 1999. № 1. С. 189–196. 3. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. – 416 с.5. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : монографія. Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 200 0 с.4.
Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
1. Уточнити зміст понять: «злочинність», «рецидив», «соціокультурні чинники», «соціалізація», «десоціалізація», «ресоціалізація», «злочинець», «рецидив злочинів», «рецидивна злочинність». 2. Провести аналіз стану дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності 3. Визначити принципи та методи дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності. 4. Розкрити сутність та зміст рецидивної злочинності як об'єкту кримінологічного дослідження. 5.Вивчити сучасний стан рецидивної злочинності в Україні. 6. Проаналізувати соціокультурні чинники формування рецидивної злочинності. 7. Обґрунтувати програму соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності. 8. Зробити інтерпретацію результатів дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності 9. Надати рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників рецидивної злочинності у розробці програм боротьби зі злочинністю.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Скворець В.О., професор кафедри соціології	11.12.23	11.12.23
Розділ 2	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціології	02.02.24	02.02.24
Розділ 3	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціології	05.04.24	05.04.24

7. Дата видачі завдання 07 грудня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Листопад 2023	*виконано*
2.	Опрацювання наукових джерел	Грудень 2023	*виконано*
3.	Робота над вступом	Січень 2024	*виконано*
4.	Робота над першим розділом	Січень 2024	*виконано*
5.	Робота над другим розділом	Лютий 2024	*виконано*
6.	Проведення соціологічного дослідження	Березень 2024	*виконано*
7.	Робота над третім розділом	Квітень 2024	*виконано*
8.	Робота над висновками	Травень 2024	*виконано*

Студентка _____ А.С. Іванова

Керівник роботи (проекту) _____ В.О. Скворець

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т.О. Ратушна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: складається з 61 сторінки, 63 позицій у списку літератури, 4 додатків.

ЗЛОЧИННІСТЬ, РЕЦИДИВ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ

Мета наукового дослідження: дослідження впливу соціокультурних чинників на тенденції змін рецидивної злочинності

Об'єкт дослідження: рецидивна злочинність як соціальне явище.

Предмет дослідження: є тенденції змін рецидивної злочинності під впливом соціокультурних факторів, вивчення яких постає основою розробки моделей запобігання рецидивній злочинності.

Методи наукового дослідження: кримінологічний аналіз, аналіз вторинної статистичної інформації.

Гіпотеза дослідження: Динаміка рецидивної злочинності значною мірою визначається впливом соціокультурних чинників на умови та рівень життя більшості громадян конкретної держави.

Висновки: 1. Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності включає аналіз впливу на рецидивну злочинність таких соціальних явищ як бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, вживання наркотиків і алкоголю, десоціалізація.

2. Рецидивна злочинність характеризується стабільністю та схильністю до вчинення тяжких злочинів, особливо протягом першого року після звільнення з місць позбавлення волі. Це вимагає розробки стратегій для її запобігання.

3. Соціокультурні чинники рецидивної злочинності охоплюють економічні, соціальні, культурні, політичні та правові аспекти, а також бідність, соціальну нерівність, сімейну нестабільність, освітні проблеми, та зловживання алкоголем і наркотиками.

SUMMARY

The bachelor's thesis consists of 61 pages, 63 literature sources, 4 appendices.

CRIME, RECIDIVISM, SOCIO-CULTURAL FACTORS

Purpose of the study: to investigate the influence of socio-cultural factors on the trends in recidivism

Object of research: recidivism as a social phenomenon.

The subject of the study: trends in recidivism under the influence of socio-cultural factors, the study of which is the basis for the development of models for the prevention of recidivism.

Research methods: criminological analysis, analysis of secondary statistical information.

Research hypothesis: The dynamics of recidivism is largely determined by the influence of socio-cultural factors on the conditions and living standards of the majority of citizens of a particular state.

Conclusions: 1. The study of socio-cultural factors of recidivism includes an analysis of the impact on recidivism of such social phenomena as poverty, social inequality, family instability, school failure, drug and alcohol use, and desocialisation.

2. Recidivism is characterised by stability and a tendency to commit serious crimes, especially during the first year after release from prison. This requires the development of strategies to prevent it.

3. The socio-cultural factors of recidivism include economic, social, cultural, political and legal aspects, as well as poverty, social inequality, family instability, educational problems, and alcohol and drug abuse.

ЗМІСТ

ВСТУП……..6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ……..9
1.1. Уточнення основних понять: «злочинність», «злочин», «рецидив злочину», «рецидивна злочинність» «рецидив», «соціокультурні чинники», «соціалізація», «десоціалізація», «ресоціалізація»…….....9
1.2. Стан дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності…...12
1.3. Принципи та методи дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності……19
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ…….27
2.1. Рецидивна злочинність як об’єкт кримінологічного дослідження…….27
2.2. Сучасний стан рецидивної злочинності в Україні……33
2.3. Соціокультурні чинники формування рецидивної злочинності.....38
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ……...43
3.1. Програма соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності……43
3.2. Результати соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності ……...47
3.3. Рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників рецидивної злочинності у розробці програм боротьби зі злочинністю…….……50
ВИСНОВКИ……...54
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……...56
ДОДАТКИ……..62

ВСТУП

Актуальність. Рецидивна злочинність є серйозною проблемою для суспільства. Вона становить значну загрозу для безпеки громадян, а також негативно впливає на економічний розвиток країни. Для її вивчення необхідні комплексні дослідження, які враховують різні аспекти, такі як особистісні характеристики злочинців, причини і умови вчинення злочинів, ефективність заходів кримінальної політики. Вивчення рецидивної злочинності є основою для розробки ефективних заходів її попередження. Завдяки таким дослідженням можна виявити та усунути фактори, що сприяють вчиненню повторних злочинів.

Міністерство внутрішніх справ України зазначає, що попри вживані заходи залишається високий рівень рецидивної злочинності. За останні десять років кількість злочинів вчинених особливо небезпечними рецидивістами сягнув 95% [1, с. 6].

Вивчення рецидивної злочинності в Україні здійснюється в рамках кримінологічної науки. Кримінологи проводять дослідження, спрямовані на вивчення особистісних характеристик рецидивістів, причин і умов вчинення ними злочинів, ефективності заходів кримінальної політики щодо попередження рецидивної злочинності.

Юрій Битко стверджує, що показники рецидивізму розглядаються як критерій ефективності кримінального законодавства та тюремної системи [2, с. 378].

Микола Тяганцев був одним із перших дослідників, які досліджували історію рецидиву. Закордонним дослідником рецидивної злочинності був Дж. Говард, він дослідив умови утримання ув’язнених у понад 300 в’язницях. Результати свого дослідження він опублікував у праці «Стан в’язниці в Англії та Уельсі» [3, с. 378].

Різні аспекти цієї проблеми також вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. Кудрявцев, Н. Кузнєцова, В. Лунєєв, В. Бурлаков, А. Шестаков та

інші. Проблема рецидивної злочинності була детально розглянута Володимиром Голіна. У своїй роботі він визначив, що причинами та умовами рецидиву є взаємозалежні детермінанти, які пов'язані із негативним зовнішнім середовищем та характером злочинця.

Отже, науковці та практики-кримінологи зробили значний внесок у дослідження рецидивної злочинності в Україні, але на цей час залишається малодослідженою проблемою вплив соціокультурних чинників на стан та тенденції змін рецидивної злочинності.

Проблемна ситуація дослідження визначається тим, що соціальні та соціокультурні зміни мають вагомий вплив на формування злочинності, зокрема і рецидивної злочинності.

Об'єктом дослідження даної роботи є рецидивна злочинність як соціальне явище.

Предметом дослідження є тенденції змін рецидивної злочинності під впливом соціокультурних факторів, вивчення яких постає основою розробки моделей запобігання рецидивній злочинності.

Метою роботи є дослідження впливу соціокультурних чинників на тенденції змін рецидивної злочинності.

Для досягнення поставленої мети було поставлено низку наукових *завдань:*

- уточнити основні поняття дослідження: «злочинність», «рецидив», «соціокультурні чинники», «соціалізація», «десоціалізація», «ресоціалізація», «моделі запобігання рецидивній злочинності»;
- визначити стан дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності;
- визначити принципи та методи дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності;
- охарактеризувати рецидивну злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження;
- дослідити сучасний стан рецидивної злочинності в Україні;

– дослідити й визначити соціокультурні чинники формування рецидивної злочинності в сучасній Україні;

– розробити програму соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності;

– проаналізувати результати емпіричного соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності;

– розробити рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників рецидивної злочинності у розробці програм боротьби зі злочинністю.

Гіпотеза дослідження: Динаміка рецидивної злочинності значною мірою визначається впливом соціокультурних чинників на умови та рівень життя більшості громадян конкретної держави.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев’яти підрозділів, висновків, списку літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Уточнення основних понять: «злочинність», «злочин», «злочинець», «рецидив злочину», «рецидивна злочинність», «рецидив», «соціокультурні чинники», «соціалізація», «десоціалізація», «ресоціалізація»

Основними поняттями, в нашому дослідженні є «злочинність», «злочин», «рецидив злочину», «рецидивна злочинність», «рецидив», «соціокультурні чинники», «соціалізація», «десоціалізація», «ресоціалізація», «моделі запобігання рецидивній злочинності».

У кримінальному праві рецидив визначається як повторне вчинення особи злочинця, який раніше був засуджени за вчинення злочину, що характеризується певною закономірністю.

Поняття «рецидив» походить від латинського слова «recidivus», що означає «повторний». Тобто рецидив злочину – це повторне вчинення злочинної діяльності, індивідом, який вже був засуджений за попередній злочин [4, с. 378].

У кримінологічній літературі визначення «рецидивна злочинність» пов’язане з кримінально-правовим визначенням «рецидив злочину». Це означає, що у кримінології рецидив злочинів розглядається як соціальне явище, а у кримінальному праві – як юридична категорія [5, с. 378].

Поняття «рецидив злочинів» використовується як у кримінально-правовій теорії, так і в кримінології. У кримінально-правовій теорії рецидив злочинів розглядається деталь, що обтяжує покарання. У кримінології рецидив злочинів розглядається як фактор, що сприяє підвищенню рівня злочинності [6, с. 378].

У кримінальному праві та кримінології поняття «рецидив» означає повторне вчинення злочину особою, яка вже була засуджена за попередній

злочин. У кримінальному законодавстві України немає окремого поняття «рецидив злочинів», але за Кримінальним кодексом України рецидивом називають порюваність злочинів, як пов’язані із засудженням особи, яка вже має судимість (ст. 34 Кримінального Кодексу України).

Існують різні класифікації рецидиву кримінальних злочинів, але найвідомішою в кримінальному праві є класифікація, що ґрунтується на характері скоєного злочину, кількості попередніх судимостей і ступені соціальної небезпеки. Залежно від характеру злочину рецидив можна поділити на: 1. загальний рецидив - коли вчиняється новий злочин, не тотожний або ідентичний попередньому злочину; 2. Спеціальний рецидив -коли вчинено нове умисне кримінальне правопорушення такого самого або аналогічного характеру,що й попереднє. В залежності від попередніх судимостей рецидив поділяють на: 1. простий тип- коли особа, яка вчини лановий злочин, має одну судимість; 2. Складний тип - коли особа, яка вчинила новий злочин, має дві або більше судимостей. Залежно від ступеня соціального ризику рецидивізм можна поділити на: 1. рецидивізм у зв'язку з позбавленням волі -коли особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, скоює новий злочин, за який вона відбуває покарання; 2. Рецидивізм за тяжкі або особливо тяжкі злочини- коли наявна судимість за такий злочин, незалежно від порядку вчинення злочинів [7, с.2].

Злочинність - це суспільно небезпечне явище, що охоплює весь комплекс порушень суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом[8].

Кримінологія використовує кримінально-правове поняття «злочинець» як наукове уявлення про людину, яка вчинила злочин [9].

Рецидивна злочинність – вид злочинності вчинений в протягом певного періоду часу, в певній країні [10].

Кримінальним кодексом рецидив визначається як суспільно небезпечна поведінка, постійно вчинювана (вчинена) однією і тією ж особою після засудження за попередній злочин [11].

Соціокультурні чинники - це фактори, які пов'язані з соціальними і культурними умовами життя. Соціокультурні чинники є важливим фактором, який слід враховувати при вивченні рецидивної злочинності та розробці заходів її попередження.

У контексті рецидивної злочинності соціокультурні чинники включають в себе:

Соціально-економічні умови життя: бідність, нерівність, відсутність роботи, низький рівень освіти;

Соціальні норми і цінності: толерантність до насильства, культ сили, відсутність поваги до закону;

Соціальні інститути: сім'я, школа, громадські організації, держава;

Соціальні групи: кримінальні спільноти, субкультури, групи ризику.

Соціалізація – процес входження індивіда у суспільство [12]. Це процес інтеграції людини в соціальну систему і входження в соціальне середовище шляхом засвоєння соціальних норм, правил, цінностей, а також знань і навичок, необхідних для успішного функціонування в суспільстві.

Десоціалізація - це процес, протилежний соціалізації, який означає, що людина втрачає певні соціальні цінності та норми і відчужується від певної групи [13].

Ресоціалізація – процес навчання новим цінностям, нормам, ролям і правилам поведінки [14].

Отже, у своїй роботі ми будемо використовувати визначення рецидив як повторні злочини, вчинені особами, які мають судимість за вчинення злочину, що характеризується певною закономірністю. Термін «соціокультурні чинники» позначає фактори, які пов'язані з соціальними і культурними умовами життя певної кримінальної спільноти, субкультури та групи ризику. Поняття соціалізація – це процес входження індивіда у суспільство. Десоціалізація – це втрата індивідом певних соціальних цінностей. Також поняття ресоціалізація означає процес навчання новим цінностям, нормам, ролям і правилам поведінки.

Уточнивши основні поняття теми, розглянемо стан дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

1.2. Стан дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності

Вивчення злочинності ще зі стародавніх часів привертало увагу дослідників. В процесі формування наукового знання злочинна поведінка привертала увагу істориків, юристів, соціологів, психологів, управлінців та соціальних філософів. В руслі кримінологічних досліджень з'явилися публікації, що присвячені рецидивній злочинності. Вплив соціокультурних чинників на злочинність взагалі, і на рецидивну злочинність зокрема залишається недостатньо дослідженою проблемою.

Антропологічний підхід визначає злочинність як хворобу індивіда, а не суспільства. На думку прихильників цього підходу, злочинність - це результат певних психофізіологічних відхилень, що тягнуть за собою «моральне божевілля». При цьому поняття осудність і загальна превенція кримінального покарання по суті втрачають сенс. Основний метод впливу на злочинність, що виробляється даним напрямком, – відділення здорових від хворих (ізоляція і лікування або знищення останніх) [15].

Антропологічний напрямоку кримінології представлений такими вченими, як Е. Феррі та Р. Гарофало.

Наприкінці XIX століття в Італії виникла позитивістська школа кримінології, одним із напрямів якої була так звана «медична модель» підходу до злочинності, прибічники якої вважали злочин симптомом хвороби та розглядали злочинців лише як пацієнтів, які потребують лікування [16].

Клінічна кримінологія - наукова галузь кримінології, що ґрунтується на концепції «небезпечного стану» злочинця, розробленій італійськими вченими Р. Гарофало та Е. Феррі наприкінці XIX століття [17].

Клінічна кримінологія описує злочинність як внутрішню схильність людей до вчинення злочинів. Така схильність може бути виявлена за

допомогою спеціальних тестів або шляхом вивчення поведінкових моделей злочинців і може бути змінена за допомогою медичних методів [18].

У зарубіжній кримінології широко поширена психоаналітична школа австрійського психіатра Зигмунда Фрейда (1856-1939), що розглядає злочинність як результат дефектів у розвитку особистості. Суть його поглядів полягає в тому, що люди біологічно приречені на постійну боротьбу з притаманними їм глибинними інстинктами, такими як агресія і страх. У його основі лежать два базові інстинкти: творення і руйнування, форма самозбереження. Останній може бути внутрішнім, що призводить до самогубства, або зовнішнім, що втілюється в агресії. Ця боротьба отримала у Фрейда міфічні назви, такі як комплекс Едіпа (гоміцидальні нахили) і комплекс Електри (жага помсти). На думку прихильників цієї теорії, люди, які перебувають під впливом подібних комплексів (комплексів неповноцінності), скоюють злочини, коли не можуть стриати свої підсвідомі антисоціальні імпульси[19].

Одним із найвідоміших учених, які вивчали біологічні причини злочинності, був Чезаре Ломброзо. Ломброзо розробив свою теорію "вродженого злочинця" в XIX столітті, ґрунтуючись на великих емпіричних дослідженнях людей, які відбувають термін у в'язниці. Ломброзо стверджував, що за антропологічними показниками і фізіологічними характеристиками людини можна визначити її здатність скоювати злочини. Ці дослідження стали основою для формування новітніх кримінологічних концепцій [20, с. 68]

Соціологічний підхід ґрунтується на приматі соціальних відносин над правовими відносинами і правовими нормами. Основна ідея соціологічного підходу до розуміння злочинності полягає в тому, що злочинність - це соціальна хвороба, а злочинність - симптом (ознака) цієї хвороби. Характер і масштаби злочинності не перебувають у прямій залежності від волі законодавця [21, с. 212].

У межах соціологічного підходу одні вчені вважають, що злочинність - це нормальне і вічне явище (Е. Дюркгейм), інші вважають, що суспільство

може усунути цей недолік, кардинально змінивши природу соціальних відносин (Е. Фромм) [22, с. 217].

Соціологічний підхід певною мірою розмиває межі між традиційними уявленнями про злочинність та її причини. Однак він не заперечує причинність. Навпаки, цей підхід створює передумови для вивчення глибинних і сутнісних детермінант. Вивчення таких явищ, як самодетермінація злочинності, демонструє умовність і відносність межі між явищем та його причинами: саму злочинність можна розглядати і як наслідок, і як детермінанту, залежно від кута дослідження [23, p. 217].

В моєму дослідженні соціологічний підхід буде ключовим у дослідженні соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

Рецидивна злочинність є одним із найнебезпечніших видів злочинності, оскільки вона характеризується повторним вчиненням злочинів, що призводить до більшої шкоди суспільству. Рецидивісти також можуть поширювати злочинні звичаї та традиції, які вони набувають під час відбування покарання. Тому боротьба з рецидивною злочинністю є одним із пріоритетів діяльності правоохоронних органів.

Н. С. Таганцев був один із перших вітчизняних дослідників, які вивчали рецидивну злочинність. Він досліджував історію рецидивної злочинності та відповідальність за неї. Дж. Говард, британський кримінолог, також займався цим питанням. Він дослідив умови утримання ув’язнених у понад 300 в’язницях. Результати свого дослідження він опублікував у праці «Стан в’язниці в Англії та Уельсі» [24, с. 378]

Юрій Битко стверджує, що показники рецидивізму розглядаються як критерій ефективності кримінального законодавства та тюремної системи [25, с. 378]

Під соціокультурними чинниками рецидивної злочинності розуміють фактори, які пов'язані з соціальними і культурними умовами життя. Соціокультурні чинники є важливим фактором, який слід враховувати при вивченні рецидивної злочинності та розробці заходів її попередження.

Факторний підхід до вивчення злочинності зародився в XIX столітті (Ч. Ломброзо, Е. Феррі та І. Фойницький), коли почала активно розвиватися факторіальна теорія. Ця теорія передбачає наявність поняття, в основі якого лежить ознака або група ознак (ситуацій), дія яких пояснює зміст, характер і сутність змін у досліджуваному явищі або процесі. На думку кримінолога К. Голяїнова, чинники можна розглядати як функціонально пов'язані причини, умови (необхідні та випадкові) та явища; Е.Б. Алаєв розуміє чинники як ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, що визначають кількісні та якісні характеристики процесу, які в сукупності утворюють його механізм. Він зазначає, що кожному процесу відповідає певна сила, тобто сукупність сил, необхідних для його здійснення, які прийнято називати чинниками [26, с. 81].

У середньовіччі та ранньому новому часі основна увага приділялася особистісним характеристикам злочинців, таким як психічне здоров'я, інтелект і моральність. Однак у XIX столітті увагу почали приділяти також соціальним і культурним факторам, що сприяють рецидивній злочинності.

Вагомий внесок у розвиток проблеми рецидивної злочинності, на якому ґрунтуються сучасні погляди, зробили знані вітчизняні правники другої половини XIX – першої треті XX ст.: М. М. Гернет, М. М. Гродзинський, Д. А. Дріль, О. Ф. Кістяківський, В. І. Куфаєв, С. В. Познишев, М. Д. Сергієвський, М. С. Таганцев, Є. М. Тарновський, І. Я. Фойницький, М. П. Чубинський та ін. Доволі цікавими для царини дослідження виявилися й розробки відомого італійського вченого Чезаре Ломброзо. У своїй праці "Людина злочинець" (1876) він стверджував, що злочинці є спадково обумовленими істотами з певними фізичними аномаліями. Однак його теорія була швидко відкинута більшістю вчених [27, с. 4]

Дослідження соціокультурних аспектів рецидивної злочинності має важливий практичний сенс. Воно дозволяє розуміти, як соціокультурні умови мають вплив на злочинність та які фактори сприяють повторним злочинам.

А. Кетле одним із перших вивчив рівень рецидивізму серед жінок. Він дійшов висновку, що злочинні наміри визначаються такими

характеристиками, як вік, стать, рід занять і пора року тощо. Відносно невелику кількість злочинів, скоєних жінками, він пояснив їхньою відстороненістю від розв'язання соціальних проблем у державі та спілкування в сім'ї, тягарем сімейних обов'язків і, як наслідок, меншим ступенем реалізації жінками прав та обов'язків, які повною мірою можуть виконувати чоловіки. А. Кетле вважає, що низький рівень соціальної активності жінок пов'язаний із низьким рівнем кримінальної активності [28, с. 379].

Тому питання про рецидив злочинів розглядалося давно. Наприклад, у XIX і на початку XX століття набула широкого поширення моральна теорія про те, що жінки глибоко моральні. Тому, на думку Н. Зеланда, який вивчив дані про жіночий і чоловічий рецидив, жіноча злочинність нижча за чоловічу. За даними цього вченого, частка жінок, які вчинили повторний злочин один раз, становить близько 2,7 %, тричі - 2 % і чотири рази - 0,9 % від усіх жінок-рецидивістів. З огляду на ці дані, Н. Зееланд робить висновок, що частка жінок серед рецидивістів нижча, ніж серед тих, хто вперше вчинив злочин, і що частка жінок зменшується в міру повторення злочину [29, с. 379].

Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності наголошують на таких факторах, що мають безпосередню багу впливу на злочин:

1. Бідність і соціальна нерівність: Люди, які живуть у бідності, більш схильні до злочинності. Це пов'язано з тим, що вони мають менше можливостей для легального працевлаштування та отримання освіти.

2. Нестабільність сім'ї: Діти, які виросли в нестабільних сім'ях, більш схильні до злочинності. Це пов'язано з тим, що вони не отримують достатньої підтримки від батьків.

3. Шкільна неуспішність: Діти, які не встигають у школі, більш схильні до злочинності. Це пов'язано з тим, що вони відчувають себе відкинутими і не мають перспектив на успішне майбутнє.

4. Вживання наркотиків і алкоголю: Вживання наркотиків і алкоголю може призвести до злочинності. Це пов'язано з тим, що наркотики і алкоголь

можуть позбавити людей самоконтролю і призвести до прийняття необдуманих рішень.

5. Десоціалізація: Це протилежний соціалізації, який означає, що людина втрачає певні соціальні цінності та норми і відчужується від певної групи [30].

Соціокультурні фактори можуть впливати на рецидивну злочинність як безпосередньо, так і опосередковано.

Детермінанти, пов'язані з першою судимістю, тобто з першим злочином, є загальними як для першого, так і для другого злочину. Соціально-економічне становище країни, особливості сімейного виховання, найближче оточення, вплив засобів масової інформації, соціально-психологічні передумови формування особистості (нахили, темперамент, психічні захворювання й аномалії, криміногенна акцентуація тощо), конкретні життєві обставини - усе це формує систему установок і особистісних характеристик людини. Взаємозв'язок цих чинників є безпосередньою причиною всіх умисних злочинів, у тому числі й рецидивної злочинності [31].

Рівень рецидивної злочинності конкретної людини залежить не тільки від її власних якостей, а й від низки непередбачуваних умов, таких як, наприклад, ставлення до неї однолітків, майбутніх начальників і сусідів [32, с. 85].

Запобігання рецидивам - одне з пріоритетних завдань правоохоронних органів. Для цього необхідно не тільки карати злочинців, але й проводити профілактику злочинності, спрямовану на усунення соціальних і культурних факторів, що сприяють рецидиву.

Для того щоб прояснити роль кримінальної субкультури у виникненні рецидиву, бажано окреслити її складові, присутні в кримінальних біографіях рецидивістів. Перелік цих компонентів у житті рецидивістів є доволі повним, тож, образно кажучи, їх слід вважати життєвою субстанцією цього явища. Виокремити ці компоненти нескладно. Структуру кримінальної субкультури докладно представлено Ю. К. Александровим у його праці "Теорія кримінальних субкультур". Там він визначив такі її компоненти: а) "класові

таблиці" (ієрархічні та граматичні елементи) - ті, що закріплюють статус тих чи інших членів злочинної спільноти; б) поведінкові атрибути: злодійські та тюремні закони, правила, традиції злочинного світу, клятви та прокльони, поширені в кримінальному середовищі; в) комунікативні атрибути - кримінальні терміни (арго), спеціальні жести, прізвиська, татуювання г) економічні ознаки - спільні кошти ґ) економічні ознаки д) сексуальні й еротичні цінності е) тюремна лірика є) ставлення до здоров'я ж) алкоголізм, наркоманія та токсикоманія [33, с. 208].

Отже, рецидивна злочинність це серйозна проблема, яка має як особистісні, так і соціальні причини. До особистісних факторів ми відносимо психічне здоров'я та моральність. До соціальних та культурних факторів ми відносимо бідність, нерівність, нестабільні сім'ї, шкільну неуспішність, вживання наркотиків та десоціалізацію.

Клінічна кримінологія, що виникла на основі позитивістської школи кримінології та концепції "небезпечного стану" злочинця, пропонує пояснення злочинності як наслідок внутрішньої схильності індивідів. Ця схильність, згідно з теорією, може бути виявлена за допомогою спеціальних тестів, вивчення поведінки злочинця та медичних методів.

Згідно з теорією Фрейда, люди борються з вродженими інстинктами, такими як агресія та страх. Ця боротьба може призвести до "комплексів", таких як комплекс Едіпа (схильність до вбивства) та комплекс Електри (спрага помсти). Фрейдисти вважають, що злочини скоюються людьми, які не змогли стримати свої несвідомі антисоціальні потяги, що випливають з цих комплексів.

Чезаре Ломброзо заклав фундамент для біологічного напрямку в кримінології. Його теорія "природженого злочинця" ґрунтувалася на емпіричних дослідженнях в'язнів та стверджувала, що певні фізичні характеристики, виміряні антропометричним методом, можуть свідчити про схильність до злочинності.

Соціологічний підхід до злочинності розглядає її як невід'ємну частину

суспільства, а не як індивідуальну патологію. Злочини, згідно з цією теорією, є симптомами глибинних соціальних проблем, таких як бідність, нерівність та соціальна несправедливість.

Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності є актуальною та складною задачею. Вчені продовжують вивчати цю проблему, аналізуючи такі фактори, як бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї та шкільна неуспішність. Важливо розуміти, що боротьба з рецидивністю вимагає комплексного підходу та співпраці правоохоронних органів, науковців та громадськості .

Рецидивісти також можуть поширювати злочинні звички та традиції, яких вони набули, перебуваючи у в'язниці. Тому профілактика рецидивів є пріоритетним завданням правоохоронних органів.

1.3. Принципи та методи дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності

Соціокультурні чинники рецидивної злочинності - це фактори, пов'язані з соціальним середовищем, в якому людина живе і розвивається, культурою та цінностями. До них відносяться такі фактори, як бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, вживання наркотиків і алкоголю, десоціалізація.

Для дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності використовуються різні методи, до таких методів ми можемо віднести статистичний аналіз, соціологічні опитування та дослідження, етнографічні дослідження, психологічний аналіз та економічні дослідження.

Статистичний аналіз - це аналіз статистичних даних про велику кількість явищ і процесів у соціально-економічній сфері, природі, науці та техніці, з метою встановлення закономірностей стану та розвитку цих явищ і процесів, зв'язків між ними, структурних змін та їх прогнозування. [34]. При статистичному аналізі дослідники аналізують статистику злочинності для виявлення тенденцій та взаємозв'язків між різними соціокультурними

факторами та рецидивною злочинністю.

Соціологічне дослідження - це метод збирання соціальної інформації про об'єкт дослідження шляхом непрямого (анкетування) або прямого (інтерв'ю) соціально-психологічного спілкування соціолога (інтерв'юера) з респондентом [35].

При проведенні соціологічні опитування та дослідження проводяться опитування серед ув'язнених, жертв та інших людей з метою вивчення їхніх думок, досвіду та соціокультурного контексту.

При проведенні етнографічного дослідження дослідник вивчає певну групу злочинців, їх звички, цінності та соціокультурне походження.

При проведені психологічного аналізу вивчаються особистісні характеристики та психологічні фактори, які можуть сприяти рецидивуючій злочинності.

При проведенні економічного дослідження аналізуються економічні умови, бідність, безробіття та інші фактори, які можуть впливати на злочинність.

Для виявлення латентної злочинності використовують загальні та спеціальні методи. До загальних методів належать: з'ясування громадської думки про стан латентної злочинності; експертні оцінки через проведення експертних опитувань; вивчення документів правоохоронних органів, фінансово-ревізійного управління, медичних установ тощо. До спеціальних методів належать, зокрема, аналіз динаміки серії злочинів, вивчення періоду між вчиненням злочину та його оприлюдненням і санкціонуванням, екстраполяція, системно-структурний аналіз. Чітке виявлення об'єктивних і суб'єктивних обставин кожного злочину сприяє реалізації заходів, необхідних для пом'якшення подібних явищ у майбутньому [36, с. 131].

Поняття «об'єктивні умови» в широкому сенсі охоплює низку ситуацій правового, освітнього, організаційного та іншого характеру. У багатьох випадках саме умови цієї групи ситуацій відіграють роль чинників впливу в динаміці рецидиву [37].

Загалом вивчення соціокультурних чинників рецидивної злочинності можна поділити на два типи: 1) загальні для всіх злочинів і 2) спеціальні, які виникають або після вчинення злочину, або під час чи після відбування покарання, або внаслідок інших заходів впливу на злочинця. До перших належать погіршення соціальних умов життя, зубожіння населення загалом, негативні умови для розвитку характеру в дитячому та підлітковому віці, негативний вплив на неповнолітніх з боку засуджених, складні конкретні життєві ситуації, з яких людина не завжди знаходить вихід, не переступаючи закон [38].

Друга група детермінант містить у собі різні явища і процеси, що відбуваються під час або після позбавлення волі, і може бути поділена на три групи: 1) детермінанти, пов'язані з першим засудженням, тобто з першим скоєнням злочину; 2) детермінанти, зумовлені процесом виконання покарання, зокрема позбавленням волі; 3) детермінанти, що впливають на постпенітенціарну адаптацію [39].

Детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим злочином, є спільними як для перших, так і для других злочинів. Соціально-економічна та політична ситуація в країні, особливості родинного виховання, вплив несприятливого оточення, генетичні передумови формування особистості (нахили, темперамент, інтелект, спадкові фізичні та психічні захворювання тощо), конкретні життєві обставини, які поглинають у певний час різноманітні криміногенні явища, - усе це сприяє формуванню ставлення та особистості з системою рис характеру [40].

Соціальний натуралізм дає нам зрозуміти, що, кажучи метафорично, існує не дві природи - фізична і біологічна, а три: фізична, біологічна і соціальна. І ця «третя природа» (тобто соціальна) не опускається до перших двох, а, навпаки, стоїть над ними як вища й існує за своїми природними законами. Ці три «природи» генетично пов'язані між собою, оскільки утворюють ієрархію «фізична природа - біологічна природа - соціальна природа», причому біологічна природа є результатом розвитку фізичної

природи, а соціальна природа - результатом розвитку біологічної природи [41, с. 9].

Згідно з доктриною соціального натуралізму, людина - це «тривимірна» істота, що складається з трьох шарів: 1) «фізичного» шару, 2) шару «біологічної людини» і 3) шару «соціальної людини». Цей висновок, зроблений на основі соціального натуралізму, має вирішальне значення для розуміння механізмів людської поведінки. У поведінці людини проявляються всі три шари. Однак кримінальність (тобто соціальна значущість) поведінки людини визначається тільки характеристиками шару, який називається «соціальна особистість». Іншими словами, злочинність поведінки людини визначається характеристиками її «соціальної особистості» (а не фізичними чи біологічними). Сутність «соціальної особистості» людини - це її воля і свідомість, які утворюють шар «соціальної особистості» [42, с. 10].

Це в свою чергу свідчить про те, що злочинна поведінка є проявом певних характеристик «соціопатичної особистості», тобто характеристик волі та свідомості, які надають поведінці злочинного характеру. На наш погляд, «соціопатичну особистість», яка володіє цими характеристиками волі та свідомості і здатна надати поведінці людини характер соціопатії, слід називати «соціопатичною особистістю» [43, p. 10].

Концепція «соціопатичної особистості» покликана допомогти дослідникам зрозуміти риси характеру, які можуть проявитися у вигляді злочинів у майбутньому. Це відкриває можливості для профілактики злочинів. Поняття «криміногенної особистості» обмежує дослідника визнанням особистісних характеристик людей, які вже стали злочинцями (скоїли злочини), а концепція «криміногенної особистості» має на увазі, що в людині є особливі характеристики, які породжують тільки злочинну поведінку і нічого більше, що не відповідає дійсності [44, с. 11].

Не слід забувати про кримінальні субкультури, які є одним з ключових елементів є вивчення кримінальної субкультури, яка є детермінантом пенітенціарної злочинності. Це включає в себе аналіз таких складових як

цінності, норми, атрибути та моделі поведінки, властиві кримінальному середовищу.

Основними методами дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності є каузальні, клінічні та емпіричні дослідження. Це дослідження, які досліджують причинно-наслідкові зв'язки між соціокультурними факторами та рецидивною злочинністю.

Клінічні дослідження досліджують особливості соціокультурного середовища, в якому виросли і живуть рецидивісти.

Емпіричні дослідження засновані на зборі та аналізі статистичних даних, таких як дані перепису населення, дані про злочинність та дані про соціальні умови.

До найпоширеніших методів емпіричних досліджень належать спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, опитування, тестування, експертна оцінка, кореляційний аналіз, факторний аналіз і впровадження результатів дослідження [45].

Переваги і недоліки методів дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

Якість емпіричної інформації, отриманої в результаті опитування, залежить від таких чинників, як формулювання анкети, що має бути зрозумілим для респондента, кваліфікація, досвід, чесність і психологічні характеристики дослідника, ситуація опитування, його умови, емоційний стан респондента, його звички та традиції, умови життя і ставлення до опитування [46, с. 20].

До переваг теоретичних досліджень можна віднести те, що вони можуть бути використані для розробки нових моделей, що пояснюють рецидив злочинів.

До недоліків теоретичних досліджень можна віднести те, що вони можуть бути нереальними, оскільки вони не завжди базуються на емпіричних доказах.

Поняття злочинності в кримінології визначається як сукупність злочинів

одного або декількох видів, які широко і закономірно повторюються протягом певного періоду часу в даній країні або конкретному регіоні. Такий підхід є результатом кримінологічного аналізу злочинності. Дійсно, кримінологічний аналіз є частиною ширшого поняття «аналіз злочинності». Цей аналіз також має криміналістичний характер, ґрунтується на нормах Кримінально-процесуального кодексу і спрямований на вивчення закономірностей злочинної поведінки та їхнього відображення в джерелах інформації, які лежать в основі розроблення засобів, прийомів і методів збирання, оцінювання й використання доказів з метою розслідування, судового розгляду та запобігання кримінальним злочинам [47, с.18].

Рецидивна злочинність вважається складним явищем, що залежить від взаємодії декількох факторів.

Також при вивченні соціокультурних факторів рецидивної злочинності слід аналізувати такі аспекти соціокультурного середовища, як економічні, соціальні, культурні, політичні та правові фактори.

Слід приділяти достатньо уваги на розробку заходів щодо запобігання повторним вчиненням злочинів.

Соціокультурні фактори можуть прямо чи опосередковано впливати на рецидивуючу злочинність.

Наприклад, бідність та соціальна нерівність можуть зробити людей більш схильними до злочинності як способу заробітку грошей.

Нестабільність сім'ї може зробити дітей більш схильними до злочинів як способу залучення уваги до себе.

Шкільні невдачі можуть зробити дітей більш схильними до злочинів, щоб привернути увагу, знайти друзів та стати частиною певної групи.

Вживання алкоголю та наркотиків може призвести до того, що люди стають жертвами злочину під впливом алкоголю та наркотиків.

Певні соціальна та культурні фактори можна віднести до опосередкованого впливу. Наприклад, це може бути культура насильства. Це може призвести до того, що люди будуть схильні до насилля, зокрема, до

злочинного.

Нерівний доступ до соціальних ресурсів, таких як освіта, працевлаштування та житло, може призвести до того, що люди будуть схильні до злочинності як способу досягти успіху в житті.

Вивчення соціокультурних факторів рецидивної злочинності є важливим для розробки ефективних заходів щодо запобігання цьому явищу.

Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності показали, що рецидивізм є складним феноменом, який залежить від взаємодії багатьох факторів. Такі фактори включають в себе бідність та соціальну нерівність, нестабільність сім'ї та неуспішність в школі, вживання наркотиків та алкоголю, а також десоціалізацію.

Соціокультурні фактори можуть прямо чи опосередковано впливати на рецидивізм злочинності.

Безпосередньо вони можуть призводити людей до пошуку незаконних способів заробітку грошей, призводить до вчинення злочину.

Опосередковано вони можуть створювати умови, що сприяють вчиненню злочину, наприклад коли нестабільність в сім'ї призводить до десоціалізації дитини.

Таким чином, дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності ґрунтується на таких принципах: системність: рецидивна злочинність розглядається як складне явище, що залежить від взаємодії багатьох факторів, інтегрованість: дослідження включають аналіз різних аспектів соціокультурного середовища, таких як економічні, соціальні, культурні, політичні та правові фактори, взаємодія з практикою: дослідження спрямовані на розробку ефективних заходів запобігання рецидивній злочинності.

Для дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності необхідно використовувати такі методи дослідження: дослідження причинно-наслідкових зв'язків, аналіз статистичних даних, спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, дослідження, тестування, експертне оцінювання, кореляційний аналіз, факторний аналіз, факторний аналіз та впровадження

результатів дослідження.

Вивчення методологічного аспекту дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності дає підстави для таких висновків. Для дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності необхідно спиратися на зміст таких понять. Злочинність - це суспільно небезпечне явище, яке охоплює весь комплекс порушень суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, у певному просторі та часі.

Рецидив – повторне вчинення злочинної поведінки особою, яка раніше була засуджена за вчинення злочину, що характеризується певною закономірністю.

Соціокультурні чинники – фактори, які пов'язані з соціальними і культурними умовами життя.

Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності включає аналіз впливу на рецидивну злочинність таких соціальних явищ як бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, вживання наркотиків і алкоголю, десоціалізація.

Вивчення впливу соціокультурних факторів на рецидивну злочинність має спиратися на принципи системності, інтегрованості та взаємодії з практикою.

Основними методами дослідження цього впливу є емпіричні дослідження, теоретичні дослідження, кримінологічний аналіз.

Розробка та впровадження комплексних заходів, спрямованих на усунення соціокультурних чинників рецидивної злочинності, може призвести до зниження рівня цього явища.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Рецидивна злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження

Згідно з Кримінальним кодексом України, рецидив злочинів - це вчинення нового умисного злочину особою, раніше судимою за вчинення умисного злочину [48]. Рецидивіст-це людина, яка вчиняє новий злочин до того, як буде знята судимість за попередній злочин. Розрізняють спеціальний рецидив (новий однорідний злочин після засудження) та загальний рецидив (ряд неоднорідних злочинів). Особа може бути визнана особливо небезпечним рецидивістом, якщо знову скоїла злочин, за який раніше була засуджена до позбавлення волі. Рецидив – це прояв злочинної спеціалізації [49, с. 417]

Серед ключової проблематики дослідження особливостей кримінологічної характеристики злочинців-рецидивістів є аналіз та критичне осмислення ключових факторів, які визначили появу такого типу кримінальної поведінки. Серед результатів наукових напрацювань в цій тематиці хотіли б виділити такі: Дж. Добіаш, М. Рідл, С. Шнель, А. Шидт, Е. Міхел, Ф. Вернек, А. Штумрфл, А. Лазурський.

Згідно з дослідженням Дж. Добіаша, злочинці з психопатологіями мають приховану енергію, яка проявляється, коли вони оцінюють свою поведінку та спроможність керувати собою [50]

Дж. Добіаш провів дослідження для виявлення відсотку психопатичних злочинців серед рецидивістів. Результати показали, що від 40 до 60 % рецидивістів були психопатами; у дослідженні 769 рецидивістів психопатами виявилися 55 % рецидивістів. Поширеність психопатів серед рецидивістів була продемонстрована і в дослідженнях інших авторів. Таким чином за даними М. Рідла їх – 40%, С. Шнель називає число – 49%, А. Шидт – 64%, Е. Міхел – 83%, Ф. Вернек – 90%, А. Штумрфл – 99% [51].

Рецидивна злочинність високо корелює із легким ступенем олігофренії,

психопатії, алкогольною деградацією тощо. У жінок рецидивність корелює з істеричними станами та алкоголізацією. Вони частіше, ніж чоловіки, вчиняють злочини у стані невротичних та психотичних зривів [52, с. 419].

Вивчаючи особистість злочинця рецидивіста слід звернути увагу на соціально-психологічне поняття «професійність». Для злочинця рецидивіста професійність являє собою соціально відпрацьований механізм скоєння різних типів злочинів. Саме тому рецидивісти віддають перевагу життю у в’язниці, там вони мають привілейоване становище, а їхні цілі суперечать здоровому глузду.

А. Ф. Лазурський виділив чотири типи рецидивістів: слабовільні, імпульсивні, афективні та емоційні рецидивісти.

Слабовільні рецидивісти вчиняють злочини через соціальну дезадаптованість та непристосованість до життя. Імпульсивні рецидивісти вчиняють злочини через емоційну неврівноваженість, нестабільність та безрозсудність реакцій на зовнішні подразники. Їм притаманні хуліганство та насильницькі діяння. Афективні рецидивісти, емоційно нестійкі, зазвичай вчиняють подібні злочини, включаючи посягання на життя, здоров'я, майно та хуліганство. Емоційні рецидивісти, характеризуються стійким негативним станом, вчиняють злочини з жорстокістю та схильні до хуліганства, катувань та вбивств.

Порівняємо звичайного злочинця з рецидивістом за такими критеріями: визначення, мотивація, характеристика особистості, кримінальна поведінка, наслідки, ризик рецидиву та соціальна адаптація.

Звичайний злочинець це особа, яка вперше вчинила злочин. Рецидивіст це особа, яка вже була засуджена за злочинну поведінку і вчинила повторний злочин. Мотивація звичайного злочинця може бути різною, наприклад, бідність, жадібність, помста, або психічні розлади. Мотивація рецидивіста може включати ті ж фактори, що й у звичайних злочинців, а також бажання знову відчути "гострий" досвід злочинного життя.

Звичайний злочинець може мати різні особистісні характеристики, як

позитивні, так і негативні. Рецидивіст часто має негативні особистісні характеристики, такі як агресивність, імпульсивність, низька самооцінка, та відсутність емпатії.

Щодо кримінальної поведінки то звичайний злочинець вчиняє злочин один раз. Рецидивіст як правило, вчиняє злочини протягом тривалого періоду часу.

Звичайний злочинець може бути засуджений до покарання у вигляді штрафу, позбавлення волі, або інших санкцій. Рецидивіст як правило, отримує більш суворе покарання, ніж звичайний злочинець, наприклад, позбавлення волі на тривалий термін.

Ризик рецидиву у звичайного злочинця нижчий, ніж у рецидивістів. У рецидивістів значно вищий ризик вчинення повторного злочину. Звичайний злочинець може успішно адаптуватися до життя на волі після відбуття покарання. Рецидивіст як правило, має труднощі з адаптацією до життя на волі після відбуття покарання, або ж взагалі не може пройти ресоціалізацію.

Умови, які призводять до рецидивів, є загальними для причин злочинності загалом.

Причини та обставини злочинності в кримінології можна поділити на дві категорії: об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні причини слід шукати насамперед у недоліках і прорахунках морального, економічного, політичного, господарського і правового характеру, які виникають і формуються під впливом соціальних чинників. Стосовно поліцейської системи - це відсутність матеріально-технічного забезпечення, неефективний підбір кадрів, низька заробітна плата, неефективний соціальний захист співробітників поліції та відсутність чіткої системи управління. Суб'єктивні причини слід шукати в прояві індивідуальних особливостей правопорушника, тобто в його психофізичних настановах, уроджених інстинктах, рефлексах, генетично закладених мотиваційних критеріях, емоціях і матриці людського досвіду, культурного нагромадження та відтворення [53, с. 5]

Детермінанти, пов'язані з першим злочином є спільними для першого і

другого злочинів. Соціально-економічна і політична ситуація в країні, особливості сімейного виховання, вплив несприятливого оточення і засобів масової інформації, генетичні передумови формування особистості (нахили, темперамент, інтелект, спадкові фізичні та психічні захворювання, акцент тощо), конкретні життєві обставини, що вбирають у себе в певний час різноманітні криміногенні явища, - все це сприяє тому, що установки та риси характеру планомірно формують особистість. Взаємозв'язок цих явищ є безпосередньою причиною всіх умисних і більшості необережних злочинів, у тому числі й рецидиву. Таким чином, визначення рецидивної злочинності засноване на взаємодії об'єктивних і суб'єктивних явищ. Найчастіше вони залишаються і продовжують діяти і після винесення первинного вироку. Цим, імовірно, пояснюється той факт, що кожен десятий рецидивіст раніше був засуджений до виправних робіт або умовного засудження [54, с. 189].

Водночас продовження перебування або повернення в середовище, що провокує злочинність, після відбуття покарання або умовно-дострокового звільнення має велике значення для рецидиву. Відновлення старих зв'язків, середовище, що сприяє вчиненню злочинів, спілкування з людьми з нещодавньою судимістю, розвиток нових контактів, які спонукають до вчинення злочинів, та зобов'язання перед злочинним співтовариством сприяють формуванню злочинних груп і скоєнню ще більш тяжких злочинів. Окремі дані показують, що близько 70 % осіб, які відбули покарання, знову потрапляють у соціальне середовище, яке раніше чинило на них негативний вплив [55, с. 190].

Причинами та умовами рецидивної злочинності є комплекс різних детермінантів, які її породжують.

Голіна В. поділяє умови та причини рецидивізму на три групи: 1) детермінанти, пов'язані з першим засудженням, тобто з першим злочином людини; 2) детермінанти, зумовлені процесом призначення покарання, зокрема позбавлення волі; 3) детермінанти, що впливають на адаптацію після позбавлення волі [56, с. 189].

Деякі кримінологи (наприклад, Кудрявцев та Ратінов) схильні вважати рецидив лише показником наявності у людини стійкої антигромадської установки, а не повторного вчинення злочину після засудження [57, с. 148].

На думку А. Зелінського, під рецидивом загалом розуміють зміну злочинної діяльності під впливом особистих внутрішніх і зовнішніх факторів. Кримінологічні дослідження показують, що дедалі більша частина рецидивістів змінює напрям своєї злочинної діяльності у відповідь на зміни соціально-економічних, політичних і правових відносин у країні. Значний вплив на зміну кримінальної активності чинять пияцтво і наркоманія. Нестабільна особистість, нав'язливі ідеї та імпульсивна поведінка часто є поширеною причиною рецидиву [58, с. 152].

Вивчення особистості рецидивістів у минулому і теперішньому показує, що їхніми спільними рисами є соціальний розлад, соціопатія, відчуження від людських цінностей, соціальна і моральна занедбаність, емоційна нестійкість, алкоголізм і наркоманія, імпульсивна поведінка і загалом дезінтеграція особистості [59, с. 154].

Рецидивістів можна поділити на групи відповідно до типових загальних і специфічних кримінологічних характеристик рецидивістів. Три основні типи рецидивістів можна виокремити за типом стійкості та спрямованості антисоціальних установок [60, с. 155].

Антисоціальні типи рецидивістів. До цієї групи входять найнебезпечніші, кримінально активні злочинці. Вони становлять близько 40 % усіх рецидивістів [61, с. 155].

Ситуативні рецидивісти характеризуються конкретною життєвою ситуацією, яка примушує їх скоювати повторні злочини, під впливом якої вони скоюють нові правопорушення. Цей тип рецидивістів характеризується нестійким ставленням до соціальних цінностей, відсутністю більш-менш стійких моральних принципів, примітивним мисленням та імпульсивними реакціями. Їхня частка становить близько 30-35% [62, с. 155].

Для несоціальних рецидивістів характерний тип особистості, що

супроводжується особистісною дезінтеграцією. Ці люди втратили базовий життєвий статус, корисні зв'язки та глибоку соціальну дезадаптацію, що супроводжується розпадом особистості внаслідок зловживання алкоголем, наркотиками і токсичними речовинами, психічними розладами та тяжкими хронічними фізичними захворюваннями [63, с. 155].

Деякі кримінологи розширюють розуміння поняття "рецидив". Наприклад, Іван Даньшин визначає рецидив як усі випадки вчинення особою нового злочину незалежно від змісту і характеру заходів кримінально-правового впливу, застосованих за попередній злочин, тобто з ухваленням або без ухвалення судового вироку [64, с. 188].

Крім наведених вище визначень, багато вчених, зокрема С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, визначають позбавлення волі як вчинення нового злочину особою, яка раніше відбувала позбавлення волі і знову засуджена до позбавлення волі, або вчинення злочину під час відбування позбавлення волі [див. [65, с. 188].

Іншою, не менш цікавою для нашого дослідження, є наукова робота вітчизняного вченого С. Ю. Лукашевича «Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі». У цій праці автор всебічно розглядає проблеми характеру злочинців і жертв у місцях позбавлення волі, впливу кримінальних субкультур на вчинення нових злочинів тощо [66, с. 74].

Окремо звертаємо увагу на докторську дисертацію вітчизняного вченого О. Г. Колба «Установа виконання покарань як суб’єкт запобігання злочинам». У ній автор розглянув пласт проблем, вирішення яких вимагало не тільки законодавчих змін у діяльності виправних колоній щодо запобігання злочинності, а й вирішення теоретичних та організаційно-тактичних засад запобігання злочинам в установах виконання покарань та шляхів їх удосконалення [67, с.74].

Вивчаючи базу джерел, ми не могли не відзначити роботу української дослідниці В. Журавської «Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у

місцях позбавлення волі», у ній дослідниця порушує низку питань, що стосуються поняття «потерпілий» і «жертва злочину», визначення їхніх характеристик, взаємозв'язку між цими термінами і сучасними характеристиками злочинності та жертв у в'язницях [68, с. 74].

Заслуговує на увагу дослідження Е. Г. Стоматова «Заходи протидії створенню та функціонуванню негативних груп у місцях позбавлення волі». У цій роботі автор проводить комплексне дослідження деструктивного впливу негативно орієнтованих груп, що функціонують у місцях позбавлення волі, на процес виконання та відбування покарання [69, с. 74].

Таким чином, феномен рецидивізму полягає не тільки в тому, що багато правопорушників скоюють повторні злочини після винесення вироку, а й у тому, що рівень рецидивізму стабільний.

У цьому відношенні з метою подальшої розробки більш ефективних заходів щодо запобігання рецидивізму доречно відзначити, що детермінанти рецидивної злочинності потребують більш детального вивчення, а високий рівень рецидивної злочинності вказує на те, що застосовувані кримінальні покарання не обов'язково мають належний коригуючий вплив.

2.2. Сучасний стан рецидивної злочинності в Україні

Аналіз стану рецидивної злочинності дозволяє порівняти динаміку рецидивів в контексті дії соціокультурних чинників.

На основі статистичних даних Офісу Генерального прокурора можна прослідкувати стан, включаючи рівень та динаміку кримінальних правопорушень, вчинених повторно. Ми прослідковували зміни стану злочинності за останні 5 років (з вересня 2017 року по вересень 2021 року) [70, с.171].

Якщо розглядати співвідношення загальної кількості кримінальних правопорушень та рецидивів, то можна прослідкувати наступне: так, у 2017 році був порівняно низький показник рецидивів: лише 10720 рецидивних правопорушень із загальної кількості 896047, і він, справді, значно виріс. У

2018 році кількість рецидивів складала 50507 правопорушень із 407334 зареєстрованих. Так, зареєстровано в цілому було менше правопорушень, але питома вага у % до усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла із 1% у 2017 році до 12% у 2018 році. Наступні 4 роки спостерігається відносна стабільність показників. Питома вага рецидивів до загальної кількості правопорушень коливається від 11% до 12%. Що свідчить про відсутність змін у діяльності стосовно запобігання рецидивізму та неефективність впроваджених заходів [71, с.171].

Більшу частину рецидивних правопорушень складають нетяжкі (4712 рецидивів із 10710 правопорушень у 2017 році, 27075 із 50507 у 2018 році, 23869 із 43380 у 2019 році, 4417 із 37821 у 2020 та 14935 із 35029 у 2021 році) та тяжкі (4684 рецидиви із 10710 усіх кримінальних правопорушень у 2017 році, 17338 із 50507 у 2018, 13605 із 43380 у 2019 році, 12980 із 37821 у 2020 та 13033 із 35029 у 2020 році), що складає в середньому 40% нетяжких правопорушень та 37% тяжкі правопорушення [72, с. 172]. Особливо тяжкі правопорушення складають в середньому 5% та 10% – кримінальні проступки [73, с.172].

Якщо проаналізувати рецидивну злочинність з точки зору на об’єкт посягання можна виділити основну групу суспільних відносин, що зазнають шкоди внаслідок повторності правопорушень: власність особи. Рецидиви проти власності впродовж 2017–2021 років складають в середньому 59%, а фактично це від 67% то 75% всіх зареєстрованих рецидивів, окрім 2019 року, де повторні кримінальні правопорушення проти власності складають лише 14%. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров’я особи складають в середньому 5%, що фактично від 4% до 8%. Кримінальні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, психотропних речовин, їхніх аналогів, а також інші злочини проти здоров'я населення також становлять від 6% до 9%, що в середньому становить 6% повторних злочинів за кілька років[74, с.172].

Більшість рецидивістів - чоловіки. На частку неповнолітніх припадає близько 7-8 % усіх рецидивістів. Жінки становлять близько 3-3,5 % усіх

рецидивістів, хоча 53% із 10 000 жінок, засуджених 1996 року, були повторно притягнуті до кримінальної відповідальності. 3,2 % рецидивістів - це ті, кого суди визначають як особливо небезпечних рецидивістів [75, с. 153].

Розглянемо силу рецидиву в категорії українських в'язнів у 1996-1997 роках на прикладі таблиці Голіна В. Рецидивна злочинність: рівень, структура, динаміка [76, с.153].

З тих хто був раніше засуджений за злочини, один з десяти рецидивістів має не менше трьох судимостей. Багато рецидивістів перебувають під адміністративним контролем. Є виразна відмінність у частоті повторних злочинів серед різних груп засуджених, що підтверджується статистичними даними в таблиці 2.

Причини рецидиву злочинності.

Причини рецидиву злочинності є складними та багатогранними. До них можна віднести такі фактори, як: 1) соціально-економічні фактори, такі як бідність, безробіття та низький рівень освіти; 2) сімейні фактори, такі як неблагополучне сімейне виховання та відсутність батьківського контролю; 3) психологічні фактори, такі як особистісні розлади, психічні захворювання та залежність від наркотиків та алкоголю; 4) медичні фактори, такі як хронічні захворювання та інвалідність;

Вплив культури та ЗМІ, такі як культ насильства та агресії.

Для аналізу загальної ситуації з рецидивами в Україні також важливо зрозуміти ставлення до своїх дій тих, хто вчинив рецидив. Бурдега Р. В. у своїй дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання рецидивної злочинності у Причорноморському регіоні України» 2018 року проводив опитування осіб, які вже відбули покарання за рецидиви з метою зрозуміти, які дії самі засуджені вважають дієвими для запобігання даній діяльності і які дії з сторони правоохоронних органів могли б їх зупинити. Одним із запропонованих питань було наступне: протягом якого періоду після звільнення я з-під варти особа вчиняє нове правопорушення. Узагальнені результати показали, що 49,2% вчиняють рецидиви у перший рік після

звільнення, 173 32,6% – від року до двох, 8,4% – від двох% – від трьох до чотирьох, 4,9% – від чотирьох до п’яти, 0,7% від п’яти і вище. Таким чином ми можемо спостерігати зменшення ймовірності вчинення повторного кримінального правопорушення у зв’язку із збільшенням тривалості перебування особи на волі. Слід зауважити, що після 2 років після звільнення з-під варти різко зменшується відсоток вчинення рецидиву [77, с.172].

Аналіз рецидивної злочинності за період з вересня 2017 по вересень 2021 року включно дозволяє зробити висновки про відносну стабільність рецидивної злочинності. Тенденції рецидивізму залишаються сталими, після різкого зростання питомої ваги рецидиву до загальної кількості кримінальних правопорушень з 1% до 12% у 2019 році [78, с.172].

На підставі громадянства, у 2017 році із загальної кількості рецидивів лише 407 було вчинено іноземцями, у 2018 – 443 кримінальних правопорушення, у 2019 – 131, 2020 – 306 та 332 у 2021 році. З огляду на наведені вище дані, ситуація в Україні, найімовірніше, не зміниться і в майбутньому. Що створює необхідність покращення системи запобіжних заходів та здійснення пенітенціарної реформи. Статистичні дані говорять про стабільність даного феномену, а моментами, і про зростання. Таким чином, можна стверджувати, що теперішні методи боротьби з рецидивною злочинністю є не ефективними. З аналізу результатів локальних та загальних опитувань засуджених за повторні кримінальні правопорушення та аналіз рецидивної статистики в цілому слід виробити та застосувати низку нових заходів протидії та боротьби із даним негативним явищем, тим самим зробити життя суспільства більш безпечним та захищеним [79, с.172].

На рецидивну злочинність в Україні впливає ціла низка соціальних та індивідуальних чинників. До основних соціальних чинників рецидивної злочинності належать: 1) бідність і соціальна нерівність, оскільки люди, які живуть у бідності, мають більше шансів стати злочинцями; 2) нестабільність сім'ї, адже діти, які виросли в неблагополучних сім'ях, більш схильні до злочинності; 3) шкільна неуспішність, адже діти, які не встигають у школі,

також більш схильні до злочинності; 4) вживання наркотиків і алкоголю, що може призвести до злочинної поведінки.

До індивідуальних факторів рецидивної злочинності можна віднести такі: 1) психічні захворювання. адже люди, які ними страждають, більш схильні до злочинності; 2) інтелектуальні порушення, оскільки люди з такими порушеннями також більш схильні до злочинності; 3) асоціальні риси характеру, адже люди з такими рисами мають більшу схильність до злочинної поведінки.

Рецидивна злочинність в Україні залишається проблемою, незважаючи на зниження рівня загальної кількості правопорушень. Питома вага рецидивної злочинності в порівняні з загальною кількість кримінальних правопорушень коливається в межах 11-12%, що свідчить про відсутність профілактики рецидивної злочинності.

Переважна більшість злочинів скоєних рецидивістами відноситься до категорії тяжких і особливо тяжких злочинів. Значний відсоток рецидивних злочинів скоюється протягом першого року після звільнення з місць позбавлення волі. Це свідчить про необхідність подальших досліджень та розробки ефективних стратегій для запобігання рецидивної злочинності.

Найпоширенішими видами рецидиву є злочини проти власності, життя і здоров'я людини, громадської безпеки та громадського порядку. Більшість рецидивних злочинів вчиняються протягом першого року після звільнення з місць позбавлення волі.

Причини рецидивної злочинності є складними і багатогранними, і включають в себе як соціальні, так і індивідуальні фактори. До соціальних факторів належать бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, вживання наркотиків і алкоголю. До індивідуальних факторів належать психічні захворювання, інтелектуальні порушення, асоціальні риси характеру.

Для запобігання повторним злочинам в Україні необхідний комплексний підхід. Необхідно розробити та впровадити ефективні стратегії

профілактики рецидивів, що враховують як соціальні, так і індивідуальні чинники.

Ці стратегії повинні включати в себе заходи з покращення соціально-економічних умов життя, зміцнення сім'ї, підвищення рівня освіти, надання психологічної та медичної допомоги, а також реформування пенітенціарної системи.

2.3. Соціокультурні чинники формування рецидивної злочинності

Серед ключових факторів, які сприяють рецидивній злочинності я виділила такі: бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, відсутність можливостей для освіти та працевлаштування, вживання наркотиків і алкоголю, алкогольна та наркотична залежність, психопатія, алкогольна деградація, тіньова економіка, істеричні стани та психопатології.

Розглянемо детальніше кожен з факторів.

Бідність та соціальна нерівність є одним з ключових факторів, які сприяють рецидивній злочинності. Люди, які живуть у бідності, частіше стикаються з такими проблемами, як безробіття, безпритульність та відсутність освіти та нестача медичної допомоги. Ці проблеми можуть змусити людей вдаватися до злочинної діяльності, щоб вижити або отримати доступ до ресурсів, яких їм не вистачає.

Соціальна нерівність також відіграє важливу роль у вчиненні повторних злочинів. Коли люди відчувають, що не мають шансів на успіх у суспільстві, вони частіше вдаються до злочинної діяльності. Це може бути пов'язане з тим, що в них присутнє почуття гніву, розчарування та відчуження.

Нестабільність в сім'ї має значний вплив на розвиток людини. Діти, які виросли в неблагополучних сім'ях, частіше стикаються з такими проблемами, як жорстоке поводження, нехтування та зловживання психоактивними речовинами. Ці проблеми можуть привести до того, що в зрілому віці такі люди вдаються до злочинної діяльності. Відсутність позитивного зразка для

наслідування також є фактором ризику рецидиву. Діти, які не мають позитивного зразка для наслідування в сім'ї, частіше вдаються до злочинної діяльності, щоб знайти почуття приналежності та визнання.

Шкільна неуспішність також може бути фактором ризику для рецидивної злочинності. Діти, які погано навчаються в школі, частіше стикаються з такими проблемами, як низька самооцінка, депресія та тривога. Ці проблеми можуть змусити їх вирішити свої проблеми або вдатися до злочинної діяльності, щоб знайти почуття досягнення.

Відсутність освіти та можливості працевлаштування також є факторами ризику вчинення повторного злочину. Люди, яким не вистачає освіти чи можливостей працевлаштування, частіше вдаються до злочинної діяльності задля досягнення грошової чи життєвої мети.

Значний вплив на рецидивну злочинність має вживання наркотиків та алкоголю. Залежні люди частіше вдаються до злочинної поведінки тому, що наркотики та алкоголь можуть порушити розсудливість та самоконтроль людини в результаті чого людина вдається до злочинної діяльності.

Психопатології, такі як психопатія та соціопатія, алкогольна деградація, істеричні стани значною мірою впливають на рецидивну злочинність. Люди з психопатологіями мають такі характеристики, як імпульсивність, агресія та відсутність емпатії.

Розглянемо як змінювались такі показники як: бідність, соціальна нерівність та кількість дітей які були позбавлені батьківського піклування.

Через повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно виріс рівень бідності. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені Птухи Україна повернулася до показників 2001 року. У 2001 році 69% населення споживали менше прожиткового мінімуму за наявними цінами, порівняно з 39% у 2021 році, що означає певний прогрес [80].

У 2022-2023 роках, у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням, було зібрано мало національних статистичних даних про рівень життя українців. Наприклад, за даними моделювання експертів Інституту

демографії та соцдосліджень ім. Птухи, торік 60 % населення України були бідними, а цього року - 67 % [81].

Розглянемо також статистику нерівності в Україні за 2017-2021 роки. За даними Державної служби статистики, станом на 16 вересня 2021 року лише 1 % населення України вважали себе середнім класом, а 32 % населення заявили, що вони не бідні, але ще не належать до середнього класу. До 67 % українців також вважають себе бідними [82, с. 259].

Рівень доходів населення неухильно підвищувався з 2017 по 2021 рік. До кінця 2021 року він збільшився на 2046 млрд грн (77,17%). В результаті середня річна заробітна плата також неухильно зростала, в результаті до кінця 2021 року вона збільшилася на 168тис.грн (97,28%) на рік [83, с.264].

Перейдемо до розгляду показників дітей, які були позбавленні батьківського піклування. За даними прес-служби Міністерства соціальної політики України, в Україні налічується близько 69 000 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківських прав. З них близько 17 000 дітей очікують на усиновлення, а також близько 1100 родин і самотніх людей, які хочуть усиновити дитину і є потенційними усиновлювачами. За словами міністерки соціальної політики Марини Лазебної, цього року намітилася позитивна тенденція в усиновленні: кількість усиновлених дітей у першому півріччі збільшилася на 42 % у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року [84].

Далі ми перейдемо до розгляду показників застосування позбавлення волі до неповнолітніх осіб.

Численні дослідження показують, що майже половину неповнолітніх засуджують до позбавлення волі тільки в крайніх випадках, навіть якщо вони вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини. Таким чином, покарання у вигляді позбавлення волі призначається неповнолітнім: 2001 р. – 4743 випадків (24 %), 2002 р. – 4569 (22,7 %), 2003 р. – 4632 (21,9 %), 2004 р. – 4384 (20,1 %), 2005 р. – 3626 (20,7 %)10, 2006 р. – 2697 (19,3 %), 2007 р. – 2387 (21,4 %), 2008 р. – 1977 (19,6 %), 2009 р. – 1886 (22 %), 2010 р. – 2030 (18,6 %), 2011 р. – 1915 (22 %), 2012 р. – 1496 (16,6 %), 2013 р. – 1153 (19,5 %), перше півріччя 2014 р. –

459 (32 %) [85, с. 334].

Вербенський М.Г. і Кисельов І.О. проаналізували показники рецидивної злочинності з 2001 по 2010 рік.

Згідно з цим аналізом, рівень рецидивної злочинності у 2003 році зріс у 1,4 раза порівняно з 2002 роком і поступово збільшується з 2005 року (з невеликими поліпшеннями за короткий період у 2006-2009 роках). Водночас комплексний аналіз даних за 2002-2010 роки наочно демонструє, що з моменту ухвалення нового Кримінального кодексу України та запровадження відповідних звітів рівень рецидивної злочинності зріс із 65 230 до 96 830 випадків, тобто майже в 1,5 рази [86, с. 222].

Коефіцієнт рецидивної злочинності на 100 000 населення показує, що поширення злочинності має характерний характер. З урахуванням статистичних показників, наведених вище, рівень рецидивної злочинності у 2002 році становив 134,6 (надалі наведено цифри на 100 000 населення), 2003 року - 185,7, 2004 року - 179,1, 2005 року - 158,6, 2006 року - 145,3, 2007 року - 158,7, 2008 року - 157,0, 2009 року - 159,4 і 210 у 2010 році. Аналіз показників рецидивної злочинності наочно показує масштаби рецидивної злочинності в популяції [87, с. 223].

Отже, бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, алкогольна на наркотична деградація є ключовими факторами, які сприяють рецидивній злочинності. Люди, які стикаються з бездомністю, нестачею освіти вдаються до злочинної поведінки аби отримати доступ до ресурсів яких вони потребують.

Люди, які відчувають на собі соціальну нерівність вдаються до злочинної діяльності бо в них присутнє відчуття гніву, розчарування та відчуження.

Нестабільність сім'ї пливає на розвиток людини. Діти, які виростають в нестабільних сім'ях частіше стикаються з проблемами, такими як жорстоке поводження, нехтування та зловживання психоактивними речовинами. Це може призвести призвести до злочинної діяльності в дорослому віці.

Діти, які не досягають успіху в школі, частіше стикаються з проблемами, такими як низька самооцінка, депресія та тривога. Це призводить до скоєння злочинів, щоб впоратися зі своїми проблемами та отриманням відчуття успіху.

Люди з психопатологіями частіше мають такі риси, як імпульсивність, агресія та відсутність емпатії. Ці риси можуть призвести до того, що вони вдаються до злочинної діяльності.

Люди, які вживають наркотики та алкоголь, частіше вдаються до ризикованої поведінки, такої як злочинна діяльність. Залежність від наркотиків і алкоголю також може бути фактором ризику для рецидивної злочинності.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до значного зростання бідності. За даними Інституту демографічних і соціальних досліджень. імені Птухи, Україна повернулася до показників 2001 року. У 2001 році 69% населення споживало нижче за прожитковий мінімум за наявними цінами, а у 2021 році цей показник знизився до 39%, що свідчить про певний прогрес. Однак у 2022-2023 роках, у зв'язку з російським вторгненням, було зібрано мало національних статистичних даних про рівень життя українців. Згідно з даними, змодельованими експертами Інституту, торік 60 % населення України належало до бідних, але цьогоріч цей показник зріс до 67 %. Рівень рецидивної злочинності також зазнав змін, і важливо продовжувати дослідження та вживати заходів для зменшення цього явища.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Програма соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності

Одним із чинників розвитку рецидиву злочинів є недосконаліть законодавства.

На думку відомого українського кримінолога В. В. Голіної, причини та умови рецидивної злочинності - це комплекс взаємозалежних і взаємозамінних чинників, тісно пов'язаних із несприятливими побутовими умовами та характером злочинця. При цьому автор вказує, що причини та умови рецидиву слід розглядати в трьох аспектах: 1) причини та умови рецидиву, пов'язані зі скоєнням особою першого злочину (тобто пов'язані з першою судимістю); 2) причини та умови рецидиву, пов'язані з ухваленням вироку, зокрема з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі; 3) постпенітенціарна адаптація особи, пов'язані з причинами та умовами рецидивізму [88, с. 4].

Вивчення соціокультурних факторів рецидивної злочинності-складний і багатогранний процес. Він вимагає від дослідника формулювання теми дослідження, аналізу теоретичної літератури, збір та аналіз даних та оформлення результатів дослідження. На етапі формулювання теми дослідник має визначити, які саме соціокультурні фактори він буде досліджувати і які саме методи дослідження він буде використовувати.

На етапі аналізу теоретичної літератури дослідник має ознайомитися з існуючими теоріями соціокультурних факторів рецидивної злочинності.

На етапі збору та аналізу даних дослідник має зібрати дані, які він буде використовувати у дослідженні, після цього дослідники необхідно зробити висновки про вплив досліджуваних соціокультурних факторів на рецидивну злочинність.

На етапі оформлення результатів дослідження дослідник повинен

представити результати свого дослідження у вигляді наукових статей, звітів або ж інших документів.

Процес дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності включає в себе розуміння та аналіз різних аспектів, які впливають на повторну злочинну поведінку.

До етапів вивчення соціокультурних факторів рецидивної злочинності ми можемо віднести визначення та розуміння рецидивної злочинності, аналіз соціокультурних факторів, вивчення кримінальних субкультур, аналіз даних, розробка стратегій профілактики.

На етапі аналізу соціокультурних факторів необхідно детально розглянути такі фактори як освіта, економічний та сімейний стани, культурні норми та цінності, які можуть впливати на повторне скоєння злочину.

На етапі вивчення та дослідження кримінальних субкультур необхідно проаналізувати конкретні групи та спільноти, які можуть впливати на повторне скоєння злочину особою, яка вже має судимість.

На етапі аналізу даних необхідно зібрати та дослідити дані про рецидиви, що в подальшому допоможе досліднику виявити тенденції та закономірності скоєння повторних злочинів.

На етапі розробки стратегій профілактики дослідник має розробити стратегії запобігання рецидивам. Цей процес є багатоаспектним і потребує глибокого розуміння соціокультурних чинників, які можуть впливати на повторну злочинну поведінку.

Процес вивчення соціокультурних факторів рецидивної злочинності також може включати в себе додаткові аспекти, такі як вивчення законів пов'язаних з рецидивною злочинністю, дослідження психологічних факторів , які можуть впливати на повторювану злочинну поведінку, аналіз соціального середовища в якому відбуваються рецидивні дії, дослідження впливу ЗМІ на формування громадської думки про рецидивну злочинність, не менш важливою є розробка та оцінка стратегій запобігання рецидивам злочинів. Цей процес є складним і багатогранним, і вимагає глибокого розуміння широкого

спектра чинників.

Дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності є важливим для розробки ефективних заходів запобігання цьому явищу. Ці дослідження показують, що рецидивна злочинність є складним феноменом, що залежить від взаємодії багатьох факторів. Тому запобігання рецидивній злочинності вимагає комплексного підходу, спрямованого на усунення або пом'якшення цих факторів.

Процес дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності є багатоаспектним і включає в себе розуміння та аналіз різних аспектів, які впливають на повторну злочинну поведінку. Визначення та розуміння рецидиву, аналіз соціокультурних чинників, вивчення кримінальної субкультури, аналіз даних та розробка стратегій запобігання - все це є важливими елементами цього процесу.

Додатково, процес може включати вивчення юридичного контексту, психологічних факторів, соціального середовища, впливу медіа та розробку превентивних стратегій. Все це допомагає глибше зрозуміти широкий спектр чинників, які можуть впливати на повторну злочинну поведінку.

Таким чином, сутність процесу дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності полягає у глибокому розумінні того, як соціальні і культурні фактори впливають на схильність людей до повторної злочинної поведінки. Цей процес є складним і багатогранним, і вимагає глибокого розуміння широкого спектра чинників.

Рецидивна злочинність є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства. Це явище завдає значної шкоди державі та її громадянам, негативно впливає на соціальну атмосферу та почуття безпеки населення. Вивчення соціокультурних чинників рецидивної злочинності є важливим напрямком досліджень, яке може допомогти у розробці ефективних заходів щодо запобігання та протидії цьому явищу.

Операціоналізація рецидивної злочинності в контексті українського законодавства передбачає визначення та застосування конкретних критеріїв

для вимірювання та аналізу повторної злочинної поведінки.

Для операціоналізації рецидивної злочинності важливо враховувати такі аспекти як: визначення рецидиву, вибір вимірюваних показників, які відображають певні показники соціокультурних змін та їхній вплив на тенденції змін показників злочинності, зокрема рецидивної.

Для розробки програми дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності я розробила наступні етапи:

1. Визначення проблеми та формулювання цілей. Чітке визначення соціокультурних аспектів, які можуть впливати на рецидивну злочинність, та встановлення конкретних цілей дослідження.

2. Розробка теоретичної бази. Опрацювання відповідної літератури та теорій, що стосуються рецидивної злочинності.

3. Розробка методології дослідження. Вибір методів збору даних для дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

4. Збір даних. Проведення збору даних згідно з обраною методологією.

5. Аналіз даних. Аналіз зібраних даних та виявлення зв’язків між ними.

6. Формулювання висновків. Визначення, як соціокультурні чинники пливають на рецидивну злочинність. Розробка рекомендацій для зменшення рівня рецидивної злочинності.

7. Подання результатів. Підготовка звіту та висновків про дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

Для дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності я виділила такі бідність, соціальна нерівність, соціальна нестабільність, алкоголізм, наркоманія, нестабільність сім'ї.

В емпіричному дослідженні обраної мною теми дослідження ключовим методом буде статистичний метод.

Для проведення соціологічного дослідження розроблено таблицю «Соціокультурні чинники рецидивної злочинності» (див. додаток В).

В основі дослідження залежність між соціокультурними чинниками соціокультурних змін в українському суспільстві і тенденція злочинності,

зокрема рецидивної.

Для дослідження було обрано показники за 1990, 2000, 2010 та 2020 рік, що визначають три десятирічних періоди соціальних змін і надають можливість виявити залежність між соціокультурними чинниками змін у суспільстві і показниками рецидивної злочинності в ці періоди.

Для виявлення цієї залежності було поставлено завдання визначити вплив таких показників соціального статусу в українському суспільстві як загальна кількість населення, тіньова економіка, нерівність в соціальній структурі населення (нижчий клас населення України), відсоток бідності в загальній чисельності населення, поширення алкоголізму, поширення наркоманії, загальний рівень злочинності (загальна кількість зареєстрованих злочинів), загальний рівень злочинності на 100 тис. населення України, кількість засуджених (загальний рівень злочинності), рецидивна злочинність, відсоток повторних злочинів від загальної кількості злочинів.

3.2. Результати соціологічного дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності

В процесі дослідження я виділила такі показники як загальна кількість населення України, тіньова економіка, нерівність в соціальній структурі населення (частка нижчого класу в населенні), відсоток бідності в загальній чисельності населення, поширення алкоголізму, поширення наркоманії, загальний рівень злочинності (кількість зареєстрованих злочинів), чисельність злочинів на 100 тисяч населення, кількість засуджених, рецидивна злочинність та її питома вага в загальній кількості.

До фонових явищ соціокультурних чинників, які впливають на рецидивну злочинність відносяться алкоголізм та наркоманія.

Дослідження відображає динаміку соціокультурних чинників, які впливають на рецидивну злочинність в Україні протягом 1990-2020 років. Дані представлені в розрізі таких показників, як кількість населення, тіньова економіка, нерівність в соціальній структурі населення, бідність, поширеність

алкоголізму та наркоманії, а також загальний рівень злочинності, кількість злочинів на 100 тис. населення, загальна кількість засуджених, рецидивна злочинність.

Тіньова економіка в Україні проявляється у великому масштабі та зазнає змін протягом десятиліть. У 2000 році вона становила 18%, що вказує на значний обсяг економічної діяльності, який відбувається поза офіційним обліком. До 2010 року цей показник зріс до 36%, що може свідчити про збільшення неформального сектору та зниження ефективності державного регулювання. У 2020 році тіньова економіка скоротилася до 30%, що може бути результатом економічних реформ [89].

Збільшення частки населення, яка належить до нижчого класу з 5,7% у 1988 році до 88,2% у 2001 році. До 2010 року частка населення, яка відноситься до нижчого класу зменшилася до 26,4%. У 2020 році значно зросла нерівність в соціальній структурі населення до 65%. Ці дані вказують на проблеми економічної нерівності та неефективності державного регулювання [90].

В 2000 році рівень бідності сягнув до 71,2%, в 2010 році цей показник знизився до 15,2%, а в 2020 до 7,1% [91].

Поширеність алкоголізму знизилася з 18,5% у 1990 році до 14,3% у 2010 році [92]. Це може бути пов'язано з низкою факторів, зокрема з пропагандою здорового способу життя, посиленням контролю за продажем алкогольних напоїв та зростанням рівня життя населення.

Однак, кількість наркозалежних людей зросла з 56 000 у 1997 році до 112 000 у 2002 році, в 2020 кількість наркозалежних людей сягнула 180 тисяч [93]. Це може бути пов’язано з легкістю доступу до наркотиків та збільшенням їхнього вживання. Наркобізнес створює незаконні ринки, які приваблюють людей з кримінальним минулим, зокрема людей, які вчиняли рецидивні злочини.

В період з 1990 по 2000 рік стрімко зросла нерівність в соціальній структурі населення. В період з 2001 по 2010 рік почалося зниження нерівності. Це відбувалося в умовах піднесення економіки до 2008 р. (тобто за

рахунок створення нових робочих місць і підвищення заробітної плати), що змінилося розгортання фінансово-економічної кризи та економічним спадом. В цей же період ми бачимо зниження загальної злочинності з 567 795 до 500902 зареєстрованих злочинів. Рецидивна злочинність зростала з 70833 до 96830 скоєних злочинів, попри те, що в цей період зростав добробут і відбувалось економічне пожвавлення підприємств то значна маса людей знайшла себе поза кримінальною сферою. Це підтверджується даними з таблиці про кількість засуджених з різким зниженням з 240000 до 147716 тисяч [94].

Суттєве зниження загальної злочинності не корелює із зниженням рецидивної злочинності. В цей період рецидивна злочинність навпаки зростала. В попередній період зростала загальна злочинність. Люди, які вже були залучені до рецидивної злочинності залишалися в сфері кримінальної діяльності, вони стали носіями кримінальних субкультур, вони вже не бачили для себе іншого способу життя. Ця група була певною мірою привабливою для решти кримінального світу, саме тому відбувалося зростання рецидивної злочинності з 14,06% до 19,33%. Зі зменшенням загальної кількості зареєстрованих злочинів зменшилась і кількість засуджених з загального рівня злочинності. З 116 000 у 1990 році до 52863 у 2020 році [95].

Незважаючи на покращення деяких соціально-економічних показників, Україна все ще стикається з викликами, такими як нерівність, наркоманія, тіньова економіка, які можуть сприяти рецидивній злочинності. Це вимагає подальших зусиль у сфері соціальної політики та економічного розвитку для забезпечення сталого прогресу та зменшення рівня злочинності.

На основі розробленої таблиці 3 про тяжкість злочинів можна зробити висновок, що за період з 2001 по 2019 рік відбулися помітні зміни у статистиці злочинності. Загальна кількість злочинів зменшилася з 503,676 у 2001 році до 444,130 у 2019 році, що може свідчити про позитивний тренд у боротьбі зі злочинністю [96].

Однак, частка злочинів середньої тяжкості зросла з 48,3% у 2001 році до

49,7% у 2010 році, а потім знизилася до 40,0% у 2019 році [97]. Це може вказувати на зміну характеру злочинності або на ефективність запобіжних заходів.

Значне зниження відсотка тяжких та злочинів з особою тяжкістю з 38,7% у 2001 році до 31,6% у 2019 році може бути результатом покращення соціально-економічних умов та реформ у правоохоронній системі [98].

Загалом, дані вказують на те, що, незважаючи на зниження загальної кількості злочинів, необхідно продовжувати працювати над зменшенням відсотка тяжких злочинів та підвищенням ефективності правоохоронної системи. Це вимагає комплексного підходу, який включає соціальну підтримку, освіту та профілактичні програми.

За даними Державної служби статистики України, в 2023 році рівень рецидивної злочинності в Україні склав 38,5%, що на 5% більше, ніж у 2022 році [100]. Це свідчить про те, що проблема рецидивної злочинності залишається гострою та потребує ретельного вивчення. Для кримінологів уміння дати характеристику особи злочинця-рецидивіста – значить вміти визначати і досліджувати криміногенно значущі якості індивіда.

На основі дослідження можна зробити висновки, що необхідно продовжувати боротьбу з тіньовою економікою, бідністю, нерівністю в соціальній структурі населення, поширеністю алкоголізму і наркоманії, та покращувати умови життя населення.

3.3. Рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників рецидивної злочинності у розробці програм боротьби зі злочинністю

Злочинці-рецидивісти вдосконалюються, щоб приховати злочини. Дослідження рецидивізму потребує вивчення їхніх домінантних позицій, мотивів, цілей та методів.

Врахування соціокультурних чинників є важливим аспектом у розробці ефективних програм боротьби зі злочинністю.

Можна виділити два основних напрями спрямованих на попередження

та профілактику рецидивної злочинності:

1. Необхідно встановлювати причини та умови скоєння рецидивних злочинів.

2. Встановити контроль за особами, які були раніше звільнені або відбули покарання.

Протидія рецидивній злочинності – ключова проблема для правоохоронних органів та держави, що вимагає комплексного підходу на всіх стадіях кримінальної відповідальності. Це важливий напрямок для підтримки правопорядку та забезпечення безпеки.

На основі результатів соціологічного (кримінологічного) дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності, пропонуються наступні заходи щодо її вдосконалення:

По-перше зменшення тіньової економіки. Це дасть можливість створити сприятливе середовище для ведення легального бізнесу. Створити нові робочі місця у легальному сектору економіки.

По-друге необхідно зменшити нерівность у соціальній структурі населення. Для цього необхідно: підвищити рівень мінімальної заробітної плати, збільшити соціальні виплати для людей з низьким рівнем доходу, забезпечити доступ до якісної освіті та медицини для всіх людей.

По-третє необхідно зменшити бідність. Для цього необхідно створити нові робочі місця та приділяти увагу розвитку соціальних програм для допомоги лядям з низьким рівнем доходу.

По-четверте необхідно знизити рівень алко- та наркозалежних людей. Для цього необхідно обмежити пропаганду алкоголю, проводити просвітницькі програми про шкоду алкоголю та наркотиків, забезпечити доступ до програм лікування алкогольної та наркотичної залежності.

По-п’яте необхідно приділити увагу розвитку програм ресоціалізації злочинців. Для цього треба забезпечити доступ до освіти, допомогти у працевлаштуванні та залучати злочинців до суспільно корисних робіт.

По-шосте необхідно на постійній основі проводити дослідження

рецидивної злочинності. Оскільки суспільство постійно розвивається то виникатимуть нові причини, які сприятимуть розвитку рецидивної злочинності.

Врахування соціокультурних чинників рецидивної злочинності є важливим кроком у розробці ефективних програм боротьби зі злочинністю. Реалізація вищезазначених рекомендацій може допомогти зменшити рівень рецидивної злочинності.

Важливо зазначити, що боротьба з рецидивною злочинністю - це комплексна задача, яка потребує скоординованих зусиль з боку держави, громадськості та наукових установ.

Проблема рецидивної злочинності залишається гострою та потребує ретельного вивчення.

Існують соціокультурні фактори, які впливають на рецидивну злочинність. До цих факторів належать бідність, соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільна неуспішність, вживання наркотиків і алкоголю, а також психопатології, алкогольна деградація, істеричні стани.

Необхідно вжити комплексних заходів для протидії рецидивній злочинності.

Ці заходи повинні включати в себе:

1. Удосконалення законодавства щодо рецидивної злочинності;
2. Покращення роботи правоохоронних органів щодо протидії рецидивній злочинності;
3. Розвиток соціальної роботи в напрямі протидії рецидивній злочинності;
4. Профілактичну роботу щодо протидії рецидивній злочинності;
5. Продовжувати наукові дослідження щодо протидії рецидивній злочинності.

Впровадження цих заходів дозволить знизити рівень рецидивної злочинності, підвищити рівень безпеки населення та зменшити соціальні витрати на боротьбу зі злочинністю.

Боротьба з рецидивною злочинністю - це комплексна задача, яка потребує скоординованих зусиль з боку держави, громадськості та наукових установ.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати дослідження дають підстави для наступних висновків. Рецидивна злочинність є серйозною проблемою для суспільства. Вона становить серйозну загрозу безпеці громадян та негативно впливає на економіку країни. Щоб дослідити рецидивну злочинність необхідно провести всебічне дослідження з урахуванням різних аспектів: особистісних характеристик правопорушника, причин і обставин правопорушення, ефективності заходів кримінальної політики і т. д. Вивчення рецидивної злочинності є основою для розробки ефективних заходів щодо її запобігання.

Треба виділити поняття: злочинність», «рецидив», «соціокультурні чинники»: під злочинністю - це суспільно небезпечне явище, що охоплює весь комплекс порушень суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом у певному просторі. й часі; під рецидивом - як повторне вчинення злочину особою, яка раніше була засуджена за вчинення злочину, що характеризується певною закономірністю; під «соціокультурними чинниками» - це фактори, які пов'язані з соціальними і культурними умовами життя.

Проаналізували стан дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності. Найбільший вклад у розробку даної проблеми був здійснений такими вченими - Н.С. Таганцев, Е.Б. Алаєв, К.Горяїнов. Вони наголошують про важливість дослідження рецидивної злочинності та відповідальності за неї. К.Горяїнов наголошує на важливості вивчення факторів, причин та умов рецидивної злочинності.

Методами дослідження соціокультурних чинників рецидивної злочинності є - метод аналізу статистичних даних, соціологічні опитування та дослідження, етнографічні дослідження, психолочнічні та економічні аналізи.

У моїй роботі ключовим підходом до вивчення соціокультурних чинників злочинності є соціологічний підхід.

Змістовні складові соціокультурних чинників рецидивної злочинності

можна виділити через дослідницькі роботи та приклади існуючих досліджень соціокультурних чинників рецидивної злочинності. При дослідженні соціокультурних чинників рецидивної злочинності ми маємо враховувати такі аспекти соціокультурного середовища: економічні, соціальні, культурні, політичні та правові фактори, а також соціокультурні фактори: бідність та соціальна нерівність, нестабільність сім'ї, шкільні невдачі, вживання алкоголю та наркотиків, десоціалізацію.

Важливо зазначити, що рецидивна злочинність є складним феноменом з множинними причинами. Ефективні стратегії боротьби з нею потребують комплексного підходу, який враховує як соціально-економічні фактори, так і питання правоохоронної діяльності та ресоціалізації.

Специфіка дослідження полягає в недостатньому вивченні та дослідженні соціокультурних чинників рецидивної злочинності.

Гіпотеза щодо того, що динаміка рецидивної злочинності значною мірою визначається впливом соціокультурних чинників на умови та рівень життя більшості громадян конкретної держави можна підтвердити частково. Ця розбіжність обумовлена недостатнім приділенням уваги до вивчення соціокультурних чинників рецидивної злочинності. Якщо проводити більше досліджень на дану тематику, то можна буде більш глибоко вивчити теперішній стан рецидивної злочинності та соціокультурних чинників, які впливають на неї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаблистий В.В., Філіпп А.В. Аналіз та прогнозування злочинності. Дніпро, 2019. 21 с. URL : https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/3.pdf (дата звернення 12.03.2024).

2. Лугіна Н. А, Кравченко А. О, Кубишина А. С. Історія виникнення рецидивної злочинності. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. № 8. С. 378–380. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/2271 (дата звернення 12.03.2024).

3. Шаповал. А. П. До питання про рецидив кримінальних прпвопорушень. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/248.pdf (дата звернення 12.03.2024).

4. Лановенко І. П. Злочинність. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, URL : https://esu.com.ua/article-16347 (дата звернення 16.03.2024).

5. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2 (91). С. 15–21.

6. Поняття рецидивної злочинності і рецидиву злочинів. Види рецидиву. *Lib-Net.com. Електронна бібліотека онлайн Lib-Net.com.* URL: http://libnet.com/content/9335_Ponyattya_recidivnoi_zlochinnosti_i_recidivy_zlochiniv_Vidi_recidivy.html (дата звернення: 12.05.2024).

7. Соціалізація. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Соціалізація (дата звернення: 05.05.2024).

8. Десоціалізація. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Десоціалізація (дата звернення: 05.05.2024).

9. Ресоціалізація. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd (дата звернення: 05.05.2024).

10. Антропологічний підхід до аналізу злочинності. URL: http://um.co.ua/5/5-1/5-109641.html#google_vignette (дата звернення: 12.05.2024).

11. Денисов С.Ф., Юрасов А.В. Клінічна кримінологія : стан та проблеми розвитку. *Юридична наука.* 2011. № 1. С. 161-165.

12. Психоаналітична теорія. URL: https://studfile.net/preview/5169835/page:13/ (дата звернення: 12.05.2024).

13. Іванченко Е., Журавель Н. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ГЕН ЗЛОЧИНЦЯ. *Expert: Paradigm of Law and Public Administration*. 2022. № 1. С. 66–72. URL: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1(19)-66-72 (дата звернення: 19.04.2024).

14. Воднік. В. Д. Специфіка соціологічного аналізу злочину. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. Т. 1, № 28. С. 219.

15. Сікач К. Ю. Фактори формування і поширення злочинності: теоретичний аспект. 65-те вид. Київ : Ін-т географії НАН України, 2012. 88 с.

16. Причини та умови рецидивної злочинності. *Коментар. Мего-Інфо - Юридичний портал України №1.* URL: http://mego.info/матеріал/2-причини-та-умови-рецидивної-злочинності (дата звернення: 22.05.2024).

17. Tkachenko I. Features of Recsdsvism and its Prevention. *"International Humanitarian University Herald. Jurisprudence"*. 2023. No. 62. P. 83–85. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.17 (date of access: 19.03.2024).

18. Попович О. В. Роль кримінальної субкультури в ґенезі рецидивної злочинності. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 205-209.

19. Аналіз статистичний. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://surl.li/uhrrh (дата звернення: 07.04.2024).

20. Опитування соціологічне. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/article-75560 (дата звернення: 07.04.2024).

21. Рішко Б. С. Латентна злочинність: поняття, причини, методи виявлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.Серія Право*. 2016. Т. 2, № 41. С. 130-132.

22. Рецидивна злочинність. *Юридичний вісник України.* URL: https://yvu.com.ua/retsydyvna-zlochynnist/ (дата звернення: 24.05.2024).

23. Детермінанти рецидивної злочинності. URL:https://pidru4niki.com/81587/pravo/determinanti_retsidivnoyi_zlochinnosti (дата звернення: 24.05.2024).

24. Костенко О. М. Концепція «соціопатичної особистості» в кримінології. URL: https://1ll.ink/WHSxQ (дата звернення: 07.04.2024).

25. Емпіричні методи дослідження. URL: https://studfile.net/preview/9845685/page:17/ (дата звернення: 24.05.2024).

26. Каленський А. А. Вибір методів емпіричного дослідження розвитку професійно-педагогічної етики. *Наукові праці. Педагогіка*. 2014. Т. 251, № 239. С. 19-22.

27. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, №25-26, ст. 131 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 24.05.2024).

28. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянська Є. В. Юридична психологія. Харків : Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. 596 с.

29. Dobias J. a Kol. Specialni psychiatrie. Praha : SZN 1974. 241 s.

30. Prenosie G. Aktualny problemy kriminologickego vyzkumu. Pravnik, 1973. P. 9. 825 s.

31. Чернєя В. В., Джужі О. М. Кримінологія. Київ : Освіта України, 2020. 611 с.

32. Дьордяй В. І. Причини та умови вчинення кримінальних правопорушень поліцейськими після реформування (Кримінологічний аспект). 7 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/149c8bbf-520d-48c1-a08e-f4ad0cea134f/content (дата звернення: 13.05.2024).

33. Таволжанський О. В., Дейнека В. С. Кримінологічний аспект рецидивної злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. С. 187-191.

34. Стрелюк Я. В. Стан наукового дослідження запобігання кримінальним правопорушенням в кримінально-виконавчих установах закритого типу України. *Кримінальне право та кримінологія. Кримінально-виконавче право.* 2020. № 3(105). С. 78.

35. Тимошишин І. Л. Сучасний стан рецидивної злочинності в Україні. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку* : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна, К.І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2021. С. 170-174.

36. Через війну в Україні значно зріс рівень бідності. URL: https://novi-rubezhi.com.ua/novyny/cherez-vijnu-v-ukrayini-znachno-zris-riven-bidnost (дата звернення: 28.03.2024).

37. Козьмук Н.І. 2022. Поглиблення проблеми соціальної нерівності Україні в умовах війни. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 253–268. URL: https://doi.org/10.54929/monograph-12-2022-06-02 (дата звернення: 18.04.2024).

38. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/news/20738.html (дата звернення: 28.05.2024).

39. Полях В. Б. Кримінологічне визначення поняття "рецидивна злочинність неповнолітніх, що були засуджені до позбавлення волі". *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 333-336.

40. Вербенський М. Г., Кисельов І. О. Стан і тенденції рецидивної злочинності в Україні. *Право і суспільство.* 2012. № 1. С. 221-226.

41. Балабан С. М. До питання про причини та умови рецидивної злочинності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 5. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-01-01 (дата звернення: 19.04.2024).

42. Як змінювався рівень тіньової економіки в Україні за останні 11 років. *Слово і Діло*. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/07/08/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-tinovoyi-ekonomiky-ukrayini-ostanni-11-rokiv (дата звернення: 03.05.2024).

43. Скворець В. О. Трансформація соціоісторичного організму України: аналітика соціальних процесів : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 251 с.

44. Статистика Світового банку. URL: https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine (дата звернення: 03.05.2024).

45. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/ukraine/uk/publications/9789241516822 (дата звернення: 03.05.2024).

46. Кальман О. Г., Христич І. О. Злочинність в Україні: основні тенденції. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10141/1/Kalman_Xristich_41-56.pdf (дата звернення: 17.05.2024).

47. Новий Кримінальний Кодекс. URL: https://newcriminalcode.org.ua/statistics (дата звернення: 03.05.2024).

48. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 03.05.2024).

49. Рущенко І. П. Соціологія злочинності: vонографія. Харків : Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. 370 с.

50. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

51. Бабенко А. М. Регіональні особливості рецидивної злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2014. Випуск 3. Том 3. С. 14– 20.

52. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография. Харьков : Основы, 2003. 368 с.

53. Батиргареєва В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія». Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2010. 21 с.

54. Голіна В. Рецидивна злочинність в Україні: рівень, структура, динаміка. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4 (15). С.147–156.

55. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2008. 320 с.

56. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац.юрид. акад. України, 2011. 120 с.

57. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навчальний посібник. Київ : Вид. А.В. Паливода, 2006. 264 с.

58. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

59. Кулик О. Г. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини в Україні: сучасні тенденції. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 98–102.

60. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики. *Право України*. 2009. № 7. С. 52–57.

61. Лукашевич С. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. *Вісник академії правових наук України*. 2001. № 1(24). С. 182–189.

62. Бесчастний В. М. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207–213.

63. Бурдега Р. В., Бабенко А. М. Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку. Одеса : ОДУВС, 2016. 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика звичайного злочинця та рецидивіста

Критерій	Звичайний злочинець	Рецидивіст
Визначення	Особа, яка вперше вчинила злочин.	Особа, яка вже раніше була засуджена за злочинну поведінку і вчинила повторний злочин.
Мотивація	Мотивація може бути різною, наприклад, бідність, жадібність, помста, або психічні розлади.	Мотивація може включати ті ж фактори, що й у звичайних злочинців, а також бажання знову відчути "гострий" досвід злочинного життя.
Характеристика особистості	Може мати різні особистісні характеристики, як позитивні, так і негативні.	Часто має негативні особистісні характеристики, такі як агресивність, імпульсивність, низька самооцінка, та відсутність емпатії.
Кримінальна поведінка	Вчиняє злочин один раз.	Як правило, вчиняє злочини протягом тривалого періоду часу.
Наслідки	Може бути засуджений до покарання у вигляді штрафу, позбавлення волі, або інших санкцій.	Як правило, отримує більш суворе покарання, ніж звичайний злочинець, наприклад, позбавлення волі на тривалий термін.
Ризик рецидиву	Ризик рецидиву нижчий, ніж у рецидивістів.	Ризик рецидиву значно вищий.
Соціальна адаптація	Може успішно адаптуватися до життя на волі після відбуття покарання.	Як правило, має труднощі з адаптацією до життя на волі після відбуття покарання, обо ж взагалі не може пройти ресоціалізацію.

Додаток Б

Таблиця 2.

Інтенсивність рецидиву злочинів серед категорій засуджених в Україні у 1996-1997 рр.

Виявлено осіб, які раніше вчиняли злочин		В тому числі раніше утриму-вались в місцях позбав-лення волі		З них вчинили злочин					Умовно засуджених		В тому числі особливо небезпечних рецидивістів		
				Протягом першого року після звільнення із місць позбавлення волі		Протягом невідбутої частини після умовно-дострокового звільнення		Під час відбу-вання виправ-них робіт					
1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.
49478	49744	15305	14533	4144	4455	314	384	964	1032	2352	3149	936	892

Додаток В

Таблиця 3.

Соціокультурні чинники рецидивної злочинності

Соціокультурні чинники рецидивної злочинності				
Періоди	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2020 р.
Кількість населення в Україні*[1]	51 838,5	49 429,8	45 962,9	41 902,4
Тіньова економіка *[2]	-	18%	36%	30%
Нерівність у соціальній структурі населення України (нижчий клас) *[4]	Станом на 1988 рік 5,7%	Станом на 2001 рік 88,2%	26,4%*[3]	65%*[3]
За межею бідності (%) в загальній чисельності населення*[5]	-	71,2%	15,2%	7,1%
Поширеність алкоголізму (%)*[6]	18,5%	-	14,3%	-
Поширеність наркоманії (кількість осіб)*[6]	У 1997 році кількість наркозалежних осіб становила - 56 тисяч	У 2002 році кількість наркозалежних осіб становила - 112 тис.	-	180 тис.
Загальний рівень злочинності (загальна кількість зареєстрованих злочинів)*[7]	369 809	567 795	500902	335 000
Кількість злочинів на 100 тис. населення*[7]	Станом на 1991 рік - 784,5	1147	-	-
Кількість засуджених загального рівня злочинності *[8]	116 000	240000	147716	52863
Рецидивна злочинність (кількість осіб)*[8]	-	Станом на 2001 рік - 70833	96830	Станом на 2019 рік - 57423
Рецидивна злочинність (питома вага від загальної кількості) *[8]	-	Станом на 2001 рік - 14,06%	19,33%	Станом на 2019 рік – 12,93%

- Дані знайти не вдалося

*[1] Дані взяті з сайту Держстату України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html

*[2] дані взяті з сайту https://www.slovoidilo.ua/2021/07/08/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-tinovoyi-ekonomiky-ukrayini-ostanni-11-rokiv

*[3] дані взяті з монографії Оксамитна С., Симончук О. Динаміка сприйняття соціальної нерівності в Україні: за даними Міжнародної програми соціальних досліджень 2009 і 2019 років : колективна монографія. Київ : Інститут соціології НАН України; Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2020. 262 с.

*[4] дані взяті з монографії Скворець В. О. Трансформація соціоісторичного організму України: аналітика соціальних процесів : монографія / Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. с. 251

*[5] дані взяті з статистики Світового банку доступними станом на 08.06.2024. https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine

*[6] дані взяті з статистики всесвітньої організації охорони здоров'я доступними станом на 08.06.2024 https://www.who.int/ukraine/uk/publications/9789241516822

*[7] Кальман О. Г., Христич І. О. Злочинність в Україні: основні тенденції. 2007. С. 1–2.

*[8] дані взяті з сайту Euam Ukraine. Новий Кримінальний Кодекс. https://newcriminalcode.org.ua/statistics

Додаток Г

Таблиця 4.

Кількість вчинених злочинів з урахуванням ступеня тяжкості.

Період	Загальна кількість злочинів	Невеликої тяжкості	Питома вага %	Середньої тяжкості	Питома вага %	Тяжких	Питома вага %	Особливо тяжких	Питома вага %
2001	503676	47231	9,4%	243247	48,3%	194776	38,7 %	15019	3,0%
2010	500902	72774	14,5%	249181	49,7%	166853	33,3%	12094	2,4%
2019	444130	110483	24,9%	177811	40,0%	140468	31,6%	15368	3,5%

* дані взяті з сайту Euam Ukraine. Новий Кримінальний Кодекс. https://newcriminalcode.org.ua/statistics

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Іванова Анастасія Сергіївна, студентка IV курсу бакалаврату, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 054 «Соціологія», адреса електронної пошти anastasiaivanova1717@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціокультурні чинники рецидивної злочинності» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/на;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

03.06.2024 А. С. Іванова

Науковий керівник,
д.філос.н., доцент,
професор кафедри соціології
03.06.2024 В.О. Скворець